

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

01 освіта
012 дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістр
*«Особливості розвитку у старших дошкільників інтелектуальної
готовності до школи»*

студентки **Кеуш Ірини Борисівни**

Науковий керівник: Папуча Микола
Васильович, докт. психол. наук, професор

Рецензенти:
канд. психол. наук, доцент Пісоцький О.П.

канд. пед. наук, доцент Врочинська Л.І.

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

м. Ніжин – 2019

АНОТАЦІЯ

Кеуш І.Б. Особливості розвитку у старших дошкільників інтелектуальної готовності до школи / І.Б. Кеуш. – Кваліфікаційна робота. – Ніжин, 2019.–94 с.

Тема магістерської роботи «Особливості розвитку у старших дошкільників інтелектуальної готовності до школи», досліджувалася на теоретичному та емпіричному рівнях. Результати вивчення представлені у трьох розділах роботи. На теоретичному рівні здійснено обґрунтування проблеми підготовки дітей дошкільного віку до школи, її дослідження у психолого-педагогічній науці. Студенткою було розкрито напрямки, зміст і завдання розвитку інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання в школі.

Для розв'язання емпіричних завдань дослідження, розроблена програма й методика констатувального, формувального й контрольного етапів педагогічного експерименту. В межах цієї частини роботи, відповідно до вимог, розроблені критерії, показники сформованості інтелектуальної готовності дітей старшого віку до навчання в школі, окреслені рівні інтелектуальної готовності: низький, середній, високий. Здійснено успішний експериментальний вплив на досліджуване явище.

Ключові слова: інтелектуальна готовність дітей до школи, старші дошкільники, готовність до школи.

ANNOTATION

Keush I.B. The senior preschool children of intellectual readiness have features of development to school / of I.B. Keush. it is Qualifying work. it is Nizhyn, 2019. are 94 p.s

The theme of master's degree work " of Feature of development for the senior preschool children of intellectual readiness to school", was investigated on theoretical and empiric levels. Results of study are the works presented in three divisions. At theoretical level the ground of problem of preparation of children of preschool age is carried out to school, her research in psychologo-pedagogical science. By a student directions, maintenance and task to development of intellectual readiness of children of preschool age, were exposed to the studies at school.

For the decision of empiric tasks of research, worked out program and methodology of констатувального, forming and control stages of pedagogical experiment. Within the limits of this part of work, in accordance with requirements, worked out criteria, indexes of formed of intellectual readiness of children of senior age to the studies at school, the levels of intellectual readiness are outlined: subzero, middle, hig.. Successful experimental influence is carried out on the investigated phenomenon.

Keywords: intellectual readiness of children to school, senior preschool children, readiness to school.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	9
1.1. Проблема підготовки дітей дошкільного віку до школи та її дослідження у психолого-педагогічній науці	9
1.2. Інтелектуальна готовність як одна із основних складових готовності дітей до навчання у школі	14
1.3. Напрямки, зміст і завдання розвитку інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі	19
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ І РІВНЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	25
2.1. Методика та організація дослідження щодо вивчення рівня розвитку та особливостей інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі	25
2.2. Рівні розвитку та особливості інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі	30
2.3. Вивчення педагогічного впливу на формування та розвиток інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі	38
Висновки до розділу 2	45

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА РОБОТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	46
3.1. Обґрунтування педагогічних умов розвитку інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі	46
3.2. Методика формувальної частини експерименту щодо розвитку інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі	56
3.3. Контрольний етап експерименту.....	65
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку України актуальним є питання про найбільш ранній вступ дитини до школи. Його намагаються вирішити у контексті взаємозв'язку між дошкільною та початковою ланками освіти. Найбільша міра відповідальності покладена суспільством власне на вихователя дошкільного закладу: з одного боку він має дотримуватися положення про самоцінність дошкільного дитинства з його опорою на провідну роль ігрової діяльності, а з іншого – створювати умови для виникнення та розвитку елементів учбової діяльності.

У Законі України «Про дошкільну освіту» та Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що одне із головних завдань дошкільної освіти полягає у необхідності набуття дошкільником особистісної зрілості перед його вступом до школи. Тому вихователь має всю свою увагу акцентувати на забезпеченні необхідних умов щодо пізнавального розвитку дітей. Значною мірою вирішення питання підготовки дошкільника до школи буде залежати від того, на скільки вірно вихователь розуміє феномен готовності дитини до навчання: оскільки потрібно враховувати і дозрівання організму, і формування важливих новоутворень особистості у фізичній, мотиваційній, емоційно-вольовій, інтелектуальній, комунікативній сферах, які є взаємопов'язаними між собою, а недоліки у формуванні будь-якого із компонентів відбиваються на успішності в навчанні й особистісному розвитку майбутнього школяра.

«Готовність до навчання» – збірне поняття, яке однаковою мірою вказує на вже досягнуті рівні розвитку дошкільника: фізіологічний, соціальний і психологічний. Самопочуття майбутнього першокласника, його розумова працездатність, навички взаємодії з педагогом і однокласниками та здатність адаптуватися до шкільних вимог, успішність у засвоєнні необхідних знань і, важливий для майбутнього, рівень розвитку психічних функцій вказує на наявність фізіологічної та соціальної зрілості. Феномен готовності до навчання – комплексне утворення в структурі особистості, що вказує на емоційно-

психологічну стійкість дитини, індивідуальний рівень розвитку дитини на момент її вступу до школи.

Під час аналізу наукових праць з проблеми готовності дитини до навчання у школі було виявлено неоднозначність поглядів дослідників на проблему в цілому та основних компонентів шкільної зрілості дошкільника. У розв'язання питання підготовки дитини до шкільного навчання у різний час зробили значний внесок: Л. Венгер, Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Проскура, Л. Божович та ін. у контексті вікової періодизації дитинства; О. Кравцова та ін. у руслі взаємодії у спілкуванні, через комунікацію; Н. Дорова, О. Проскура, О. Усова, С. Якобсон та ін. під час вивчення формування передумов учбової діяльності. Це питання продовжують вивчати науковці у багатьох країнах світу. Особливої актуальності останнім часом набуває проблема розвитку у закладах дошкільної освіти інтелектуальної зрілості дітей до навчання та її динаміка. Соціальна значущість проблеми та її недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми магістерського дослідження: «Особливості розвитку у старших дошкільників інтелектуальної готовності до школи»

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов особливостей розвитку інтелектуальної готовності старших дошкільників до навчання.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сучасний стан розробки проблеми підготовки дітей до школи у психолого-педагогічних дослідженнях.
2. З'ясувати особливості інтелектуальної готовності до навчання старших дошкільників на момент завершення дошкільної освіти.
3. Емпірично дослідити стан і особливості інтелектуальної готовності напередодні навчання у школі.
4. Створити й експериментально перевірити систему роботи щодо оптимізації процесу розвитку інтелектуальної готовності старших дошкільників до школи.

Об'єкт дослідження: підготовка до школи дітей старшого дошкільного віку в дошкільних закладах освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Гіпотези дослідження: Ефективність формування інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку підвищиться за умов:

- цілеспрямованого розвитку пізнавальної мотивації дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі дошкільного закладу освіти;
- використання в освітньому процесі дидактичних ігор як сполучної ланки між дитячою грою й навчальною діяльністю;
- використання занять як особливої форми навчання дітей старшого дошкільного віку

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація) *емпіричні* (орієнтаційний тест шкільної зрілості Керна-Ірасека, бесіда «Загальний розумовий розвиток дошкільника», тестова методика «Зорове сприймання», методика-тест «Три дамки» (О. Кравцов), анкета для вихователів і батьків «Вплив на розвиток і формування у дітей інтелектуальної готовності до школи», педагогічний експеримент); методи *кількісної та якісної обробки результатів*.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження:

- з'ясовано основні підходи та сутність процесу підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи;
- уточнено зміст та напрямки інтелектуальної підготовки дітей до школи в закладах дошкільної освіти та шляхи розвитку інтелектуальної готовності дітей до шкільного навчання;
- обґрунтована теоретично та перевірена в процесі експериментальної роботи система роботи з розвитку та формування інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку;
- визначено, теоретично обґрунтовано та емпірично досліджено педагогічні умови зростання інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку в умовах підготовки до школи в ЗДО.

Практичне значення роботи полягає у *практичному вивченні та перевірці* педагогічних умов ефективного розвитку інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку; у можливості *використання вихователями* розробленої методики для емпіричного вивчення та формування інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку.

Впровадження результатів проведеного дослідження здійснювалося через:

I. участь у:

- Всеукраїнській науково-практичній конференції: «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» м. Ніжин 17-18 листопада 2019 рік.

II. друк статей:

- «Проблема інтелектуальної готовності дитини до школи.» Збірник наукових статей студентів «Дошкільна освіта»/ за заг. ред. проф. О.Л. Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019 – 111-115 с.

Структура роботи: магістерська робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 93 сторінки, основного тексту – 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ

1.1. Проблема підготовки дітей дошкільного віку до школи та її дослідження у психолого-педагогічній науці. Питання щодо сутності педагогічного явища – підготовки дитини до навчання – інтегрує у собі низку виховних впливів щодо формування досвіду та становлення особистості. Так, Б. Андрієвський розуміє під ним систему виховних і навчальних заходів, які спрямовані на загальний розвиток дитини та створення певних умов з метою формування загальних умінь і навичок, які забезпечили б їй успішність у майбутній навчальній діяльності [1]. Результатом цього процесу стане якість підготовки старшого дошкільника, його особистісна зрілість. О. Запорожець ототожнює це явище із сукупністю якостей і властивостей досягнутого, набутого дошкільником психо-фізіологічного утворення, яке якісно буде її відрізняти на наступному етапі життя. Крім того науковець відмічає, що вся діяльність дошкільної установи має планомірно здійснюватися упродовж дошкільного дитинства, однак найбільшої значущості вона набуває для вихованців у старшій групі [28, с. 250 - 251].

Т. Поніманська зазначає, що необхідною умовою здійснення підготовки до школи є дотримання принципів наступності та перспективності. Так, насамперед потрібно зробити акцент на вікових можливостях розвитку дошкільників. Одночасно максимально наблизити вимоги щодо організації освітнього процесу одночасно у закладі дошкільної освіти з одного боку, а з іншого – у першому класі початкової школи. За таких умов дитина зможе швидко адаптуватися до вимог навчальної діяльності, ефективно використати набутий досвід для подальшого вдосконалення власної особистості, опанування компонентами навчальної діяльності [64, с. 425 - 427].

У ЗДО освітньо-виховна діяльність всього педагогічного колективу спрямована на розв'язання таких основних завдань під час підготовки до

школи: виховання особистісних властивостей і рис характеру, пізнавальних можливостей; спрямування дітей на засвоєння певної сукупності знань про навколишній світ, флору і фауну, причинно-наслідкові зв'язки; ознайомлення майбутнього першокласника про поведінку у школі та успішне опанування учінням. Їх реалізація, на думку С. Козлової, забезпечується одночасним рухом у двох напрямках. Відповідно до них говорять про загальну підготовку та спеціальну [31, с. 361 - 362]. Також авторка зазначає, що вказані напрямки забезпечуються спільними діями двох виховних установ: садочку та сім'ї.

Л. Парамонова, аналізуючи цю проблему, відмічає, що основа її розв'язання полягає у цілеспрямованій і поступовій діяльності працівників дошкільної освіти щодо підвищення загального рівня розвитку випускника дитячого садочка. До основних напрямків її здійснення вона відносить підвищення працездатності та фізичної витривалості дітей. Проте головною лінією вихователів, на її думку, є організація та вдосконалення різних видів діяльності. У пріоритеті старшої групи має бути навчальна, адже вона має найбільше вдосконалитися за рахунок збагачення узагальненими пізнавальними способами дій [63, с. 8 - 12]. Такі думки науковця співвідносяться із сучасними уявленнями про освітній процес у ЗДО.

Із такими думками повністю погоджується Д. Ніколенко. Проте він уточнює напрям виховного процесу у контексті підготовки до школи у дошкільній установі: формування здатності у дітей до виконання нової діяльності – учіння. Він відмічає важливість та необхідність досягнення основних цілей щодо реалізації стратегічної мети: виховання вміння взаємодіяти з педагогами, вдосконалення навичок контролю і самоконтролю під час здійснення пізнавальних дій, формування широкого кола інтересів, підвищення рівня культури розумової праці [56, с. 161 - 162].

Дослідники наголошують на гармонійному поєднанні педагогів усієї установи, у всіх вікових групах, починаючи із середньої. Зокрема для старших дошкільників пріоритетними є такі цілі: прийняти, зрозуміти інструкцію до дій; адекватно контролювати й оцінювати процес виконання поставленого завдання,

власні досягнення; у вихованців формувати інтерес до знань, окреслювати способи їх використання; розвиток креативності, ініціативності; вміти себе поводити в умовах колективної діяльності, коригувати спільні дії; взаємодіяти з однолітками, дотримуючись доброзичливих стосунків [32, с. 6 - 7].

Т. Маркова акцентує увагу дослідників на важливості вольового розвитку дошкільників у контексті підготовки до школи. Важливими її аспектами вона вважає формування здатності долати труднощі, переборювати перешкоди, виховання навичок адекватної оцінки дій та поведінки, емоційна стійкість дитини по відношенню до негативних впливів з боку однолітків і старших дітей, достатньо стійка вольова поведінка у різних ситуаціях, вміння мобілізуватися у різних нестандартних умовах під час досягнення різних цілей. Саме ці здатності є першочерговими пріоритетами під час підготовки до школи.

Такої думки дотримувався й відомий вітчизняний вчений, визнаний спеціаліст у галузі дошкільного виховання О. Запорожець. Він наголошував на тому, що зміст підготовки до школи залежить від вимог, що висуваються цією установою перед дитиною. Проте найбільше вони стосуються контексту духовного, морального. Саме тому найбільш значущу роль у цьому контексті відіграють, в першу чергу, морально-вольові властивості особистості дошкільника [28, с. 30 - 31]. Автор наголошує на тому, що за відсутності здійснення відповідної роботи з окресленого питання, у в ЗДО чи в окремих випадках у сім'ї, діти матимуть проблеми різного характеру: не зможуть відрізнити гру від навчання, внаслідок чого матимуть проблеми з дисципліною, не розумітимуть вимог вчителя.

Не втрачають актуальності дослідження й думки науковців щодо домінуючого положення гри у дошкільному віці. Зокрема звертають увагу практиків щодо потенціалу ігрової діяльності у вихованні позитивного ставлення у дітей до школи. Вона зазначає, що її сюжет спрямований на усвідомлення наступних змін, на переоцінку стосунків із ровесниками, на вдосконалення способів взаємодії як з іншими дітьми, так із педагогом, розвивається здатність до колективної діяльності. Також вона забезпечує

формування морально-вольових якостей дітей [22, с. 159]. О. Кравцова окреслює інший пласт рольової гри: розвиток довільності дій, їх підпорядкованість загальній меті. Основним засобом при цьому виступає спілкування між партнерами. Так, авторка виявила, що високий рівень комунікації сприяє адекватності та узгодженості колективних дій. На основі цього між дітьми виникає співпраця, яка в подальшому дозволяє опанувати колективний спосіб засвоєння як нових знань, так і нової діяльності. Тому під час підготовки до навчання потрібно значну роль приділяти організації та вдосконаленню спілкування, обміну думок задля досягненні єдиної мети дитячої спільноти [37, с. 185 - 190].

Значну роль відіграє дидактична гра у підготовці до школи. Завдяки їй систематизується новий досвід. У ній розвивається узагальнені способи дій, абстрактне мислення [24, с. 65-66], що сприяє більш якісному засвоєнню її компонентів. У них діти набувають необхідних способів пізнавальної діяльності, оскільки їх структура максимально близька навчальній діяльності. Як бачимо, ігрова діяльність відіграє важливу роль у освітньому процесі й суттєво впливає на особистість [77].

Нині питання підготовки до школи у дошкільній освіті закладено у змісті БКДО. Саме цей документ визначає основні орієнтири щодо векторів розвитку особистості в період дошкільного дитинства та містить перелік вимог щодо її рівня освіченості. Так, освітній процес у ЗДО здійснюється на основі положень особистісного та діяльнісного підходів, інтеграції різних галузей знань. Його зміст спрямований на забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою. Постулюється активна роль особистості у процесі власного становлення. Зміст документу спрямовує на сфери життєдіяльності: природа, культура, люди, Я-сам. Відповідно до них дитина здобуває досвід у природному довкіллі, у соціумі, у світі культури, пізнаючи власну особистість. Власне засобами активності дітей виступають звичні для них види діяльності: предметна, ігрова, художньо-продуктивна, спілкування, праця, навчання.

Своєрідним підсумком дошкільного періоду життя рині компетенції, які набуваються у відповідних сферах життєдіяльності.

Власне зміст державного стандарту конкретизується у альтернативних програмах галузі дошкільної освіти. В них зазначаються вікові можливості на кожному етапі розвитку дітей, деталізуються освітні завдання, напрямки роботи та вдосконалення найбільш важливих сторін дитячої особистості, показники компетентності за кожною освітньою лінією. На завершення наводиться узагальнені показники випускника дошкільної освіти. У кожному документі представлено різні бачення. Так, зміст «Українського дошкільця» структуровано саме таким чином, а автори програми «Я у Світі» пропонують таку модель: вікові можливості, основні освітні завдання (навчальні, розвивальні, виховні), організація життєдіяльності та показники компетенції, які систематизовані окремо – знання, уміння, базові якості [67]; [У]. обираючи відповідний документ вихователі ЗДО керуються власним педагогічним потенціалом і можливостями дошкільної установи. Реалізація різних програмових ліній і забезпечує, власне, основні шляхи підготовки до шкільного життя.

Таким чином, підготовка до школи полягає у спільній взаємодії вихователів, батьків, педагогів. Власне процес підготовки до учіння передбачає організовану роботу за кількома аспектами: анатомо-фізіологічним, психолого-педагогічним, педагогічно-організаційним. Найбільш цінною вважають загальну готовність до школи, а також її спеціальну та моральну зрілість до навчання. Реалізація цих напрямків на практиці передбачає, що на момент вступу до школи дитина набуває відповідного особистісного, соціального й інтелектуального розвитку.

Підготовка дітей до школи залежить від дотримання принципів наступності, вікових можливостей. Результатами спеціальної підготовки до навчання мають бути системні знання про навколишню дійсність, суспільне середовище. Це має бути усвідомлений досвід, який стосується використання предметів, значень слів, основ причинно-наслідкових відношень, розуміння явищ світу. Збагачують її практичний досвід спілкування та стосунки із

однолітками, дорослими. Все це становить комплексне особистісне утворення – готовність до шкільного навчання.

Готовність до школи розуміється як певна соціально-психологічна зрілість дитини, яка передбачає наявність у неї суто особистісних, суб'єктивних властивостей, певний рівень пізнавального розвитку з певним набором знань і вмінь дошкільника. Найбільш важливими складовими цього особистісного набору є мотивація дошкільнят та їх особистісна зрілість, усвідомлення нової соціальної ролі – школяра, вольова й інтелектуальна готовність. Саме розумова готовність визначає адаптацію до нової ситуації, успішність в опануванні учбовою діяльністю.

1.2. Інтелектуальна готовність як складова психологічної зрілості до школи.

Педагогічний процес підготовки до навчання та психологічне явище готовність до школи мають причинно-наслідковий зв'язок. Як здатність до успішного виконання навчальної діяльності є особистісне утворення та належить окремому суб'єкту (школяру), а тому характеризується певними індивідуальними відмінностями, в першу чергу мірою сформованості. Вона має кілька ознак: а) сукупність вмінь і навичок дій з предметами, уявлення про суспільні явища, процеси, що відбуваються у природі, сутність трудової активності людей; достатньо розвинені мовлення й операції мислення, які у сукупності становлять розумові дії і становлять основу чіткого мовлення, висловлювання, обміну думками, ототожнювати значення поняття із предметом, об'єднувати їх за родовими та видовими властивостями; підкоряти власну діяльність поставленій меті, успішно долати перешкоди, здійснювати елементарну регуляцію внутрішньої активності та фізичної поведінки, бути готовим до вольових зусиль; розвинена мотивація до учіння, де центральне місце за пізнавальними інтересами і допитливістю [42, с. 236 - 237].

Як явище, що має певні властивості, містить декілька структурних одиниць: розумову, спонукальну, особистісну, соціальну. Кожна із них

виділяється певним змістом, який залежить від їх спрямованості. В інтелектуальному плані – це можливості виконання операцій та дій пізнавального характеру, оперування символами, поняттями, формулювання умовисновків. Щодо спонуки до активності, як утворення, то це комплекс із широкого переліку соціальних і пізнавальних мотивів, інтересів, мотивів успіху та невдачі між якими мають бути ієрархічні зв'язки. Особистісний елемент характеризує емоційну вольову здатність до саморегуляції діяльності, до самостійної роботи. Останній компонент характеризує дитини з точки зору здійснення комунікативного процесу між нею та ровесниками, вчителем з метою досягнення поставленої мети. Найбільш значущими є мотиваційна та соціальна складова [72, с. 89 - 90].

У психології прийнято виділяти загальну (або її часто називають соціальною) та психологічну види готовності. Зміст останньої містить у собі налаштованість дитини на виконання нової діяльності, яка підґрунтям має абстрактне мислення. Крім того результати та процес її виконання контролюється й оцінюється педагогом. Також це сформовані риси характеру, які дозволяють підпорядковувати власні інтереси й бажання, а також узгоджувати їх із однокласниками та вчителем. У власній поведінці потрібно дотримуватися правил, серйозно ставитися до шкільних обов'язків. Важливу роль у такій активності відіграє довільність розумової сфери, головні та другорядні мотиви, які дозволяють досягати поставленої мети. Крім того це інтелектуальний потенціал, який дозволяє систематизувати, міркувати, узагальнювати інформацію пізнавального змісту. Відповідно дитина має бути готовою до нових стосунків із ровесниками, де критеріями симпатії - антипатії будуть слугувати успішність виконання навчальної діяльності, сформованість її структурних елементів, оцінки та ставлення вчителя [26, с.66 - 67].

О. Леонтьев, О. Главник, С. Максименко наголошують, що особистісне утворення, яке Л. Божович назвала «внутрішньою позицією школяра» є одним із вагомих чинників розвитку діяльності учіння [21, с. 69].

У науково-педагогічній науці існує декілька підходів до вивчення проблеми готовності до школи. Згідно з першим вікова періодизація виступає основоположним чинником, який враховує новоутворення у психічному розвитку дитини перехідного періоду, сформованість довільності психічних процесів та умінь саморегуляції (Л. Венгер, Л. Виготський, О. Проскура, Л. Божович та ін.). Другий підхід розглядає спілкування дорослого та дитини як вид діяльності, в результаті якого і відбувається входження дитини у соціум (О. Кравцов та ін.). Перспективним для дидактичного конструювання шкільного освітнього процесу третій підхід, який передбачає формування на дошкільному етапі передумов учіння (Н. Доронова, О. Проскура, О. Усова, С. Якобсон та ін.).

Українські науковці Н. Лисенко, Н. Кирста підкреслюють, що дане утворення належить до суб'єктивних властивостей особистості та зумовлене поєднанням фізичних і психологічних властивостей старших дошкільників. Цей конструкт сприяє досить успішній адаптації до шкільного навчання [48, с. 291]. Як бачимо, феномен успішності ототожнюється зі свого роду шкільною зрілістю, іншими словами це набуті можливості у процесі онтогенезу, які спрямовують подальший розвиток і формування суб'єктів учіння. Це їх комплексна, багаторівнева освіта, яка визначається біологічними, психологічними та соціальними критеріями. Відповідно при її дослідженні варто враховувати: неперервність розвитку здібностей дитини; розуміння того, наскільки готова до навчання дитина; зв'язок складових, які досліджуються (інтелектуальний, емоційно-вольовий розвиток, бажання навчатися, здатність встановлювати контакти з ровесниками й дорослими тощо); оптимальна кількість компонентів, які досліджуються. [33], [45], [75] [76], [79].

Б. Волков також ототожнює його із певним підсумком вікового етапу та підґрунтям наступної стадії розвитку. При цьому науковець розрізняє спеціальну та психологічну її підвиди. Так, перший із передбачає наявність вміння читати, рахувати, писати. Другий, у свою чергу, поділяється на соціальну, інтелектуальну, емоційно-вольову, фізичну. Зміст останнього

компоненту складає зрілість всіх структур організму. Соціально-психологічний компонент передбачає ставлення дитини до свого соціального статусу, а також наявність рис характеру, що у сукупності сприятиме ефективному процесу взаємодії із вчителем і ровесниками. Інтелектуальний елемент характеризується обізнаністю, яка дозволяє орієнтуватися у світі, зацікавленістю новими знаннями, передумовами сенсорних та абстрактних компонентів гностичної діяльності. Емоційно-вольова надає учню змогу до саморегуляції власної поведінки, до організації процесу учіння, пристосовуватися до нових ситуацій, умов. Крім того позитивно ставитися до шкільного життя, налаштовуватися на успішне подолання труднощів на шляху до намічених цілей [В., с. 226 - 230].

Більш розширено трактують зміст мотиваційної готовності [67, с. 386 - 387], а тому відносять її до особистісної. Поряд із нею вказують емоційні, вольові та соціальні. На їх думку, особистісна готовність передбачає досягнення емоційної та вольової сфер індивідуума. Саме тому початок навчання передбачає стійкість в емоційному плані, оскільки вона є підґрунтям динаміки навчальної діяльності. У вольовому плані дитина має вміти ставити мету, прогнозувати учіння, виявляти вольові зусилля щодо досягнення мети. Вона має опанувати вміннями та навичками керувати психологічними станами і процесами, здійснювати саморегуляцію. Це дозволить їй у подальшому регулювати власні дії та вчинки під час взаємодії та комунікації, колективній кооперації у процесі учіння, формувати у себе самостійність та відповідну спрямованість на результат.

До особистісної готовності відноситься і компонент, який називається узагальненням переживань. Він виявляється у зникненні, втраті безпосередньої поведінки, в узагальненому сприйнятті дійсності, у довільності поведінки. Втрата безпосередності у спілкуванні, набуття довільності як здатності підкоряти свою поведінку – основний зміст цього компоненту [86, с. 421]. Крім того він пов'язаний із встановленням контактів та організацією взаємодії у навчальному процесі з однокласниками та вчителем [27].

Дещо інший підхід до явища готовності до навчання пропонують Н. Пічугіна та ін. Вони аналізують його у контексті питання реалізації наступності між ЗДО і школою. При цьому акцентується увага на комплексності цього особистісного утворення та вказуються його структурні елементи: фізичний, фізіологічний, психологічний, а також соціальний і педагогічний. Особливий інтерес і значущість, на думку дослідників, становить педагогічний елемент цього феномену. Оскільки його наповненість розкривається через наявність ключових знань, які становлять основу (базу), а також через виважене, стримане ставлення до методів і форм, які використовують вчителі [19, с. 139 - 142].

О. Проскура, розглядаючи психологічну готовність як вікове досягнення дитини, серед її структурних елементів вказує на розумову, мотиваційну, вольову, а також на готовність до контактів із педагогами ,однокласниками. При цьому, за її переконанням, найбільш значущим компонентом є інтелектуальний. Оскільки його в його основу закладений набутий дитиною досвід, який дозволяє їй розрізняти флору й фауну, навколишню дійсність у цілому, явища життя. Також її ознаками є навички та сформований рівень пізнавальної діяльності, розуміння та виконання інструкцій [69, с. 91 - 92].

Так, Т. Поніманська разом із І. Дичківською зазначають, що розумова готовність характеризує дитину з точки зору її інтелектуальних можливостей, що передбачає певну міру набутого досвіду, сформованих навичок та вмінь, які дозволяють школяру засвоювати основи наукових знань. Основними її компонентами вони називають: загальну обізнаність із об'єктивної дійсності, іншими словами знання і переконання; міра розвитку досвіду виконання навчальної діяльності, інтелектуальних операцій і дій; передумови особистісного плану, зрілість [25], [64, с. 223].

Інтелектуальна готовність виявляється у набутому інтелектуальному досвіді виконання пізнавальних операцій і дій. Це обізнаність із природними й соціальними явищами знання, уявлення переконання, риси та властивості особистості, які є підґрунтями розумової сфери [68, с. 19]. Засвоєння

структурних компонентів навчальної діяльності сприятиме формуванню вміння навчатися або навчальність молодшого школяра [93, с. 175].

Таким чином, інтелектуальна готовність полягає у набутому розумовому досвіді, в інтелектуальних операціях, діях і вміннях, які сприятимуть у засвоєнні нових знань. В цілому інтелектуальна готовність дитини до навчання у школі включає такі напрямки: загальна обізнаність із навколишньою дійсністю та окремі елементи світогляду; сформованість пізнавальної діяльності і пізнавальної сфери дитини, що виявляється у рівні розвитку окремих когнітивних процесів; наявність передумов для формування учбових вмінь та навичок учбової діяльності. Сформованість інтелектуальної готовності у дошкільника забезпечує йому високий рівень здатності до навчання. Розумова готовність до навчання є одним із основних елементів, який визначає подальший хід особистісного й психічного розвитку підростаючої особистості.

1.3. Напрямки, зміст і завдання розвитку інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі.

О. Кравцова, розглядаючи сюжетну рольову гру та її вплив на становлення довірливості дій у плані поведінки та інтелекту, вказує на основний чинник розвитку емоційної та пізнавальної сфер дитини – продуктивну уяву. Авторка вказує, що дитяча фантазія й довірливість пізнавальних та емоційних функцій свідомості визначають зміст вдосконалення готовності до школи [37, с. 75]. Натомість І. Зимня переконана, що феномен визначається, перш за все, розумовим вдосконаленням, яке визначає здатність навчатися. Це стосується становлення наукового мислення, набутого досвіду, рівня мовленням, готовністю до оволодіння письмовою грамотою [Зм, с. 173].

Л. Венгер вбачав інтелектуальний компонент у контексті пізнавальних здібностей. До основних ознак феномену він відносив опосередкованість пізнання, основу якого у дітей визначається можливостями свідомого пошуку і використання нових форм гностичної поведінки, засвоєння знань на основі сенсорних образів. Автор зазначав, що такі складні операції виникають у період

дошкільного дитинства. Внаслідок такого роду ускладнень діти мають змогу здійснювати моделювання власних дій, прогнозувати бажаний образ (еталон і модель) [14, с. 44]. Близьким є бачення проблеми У. Ульєнковою, яка досліджувала феномен у контексті навчальності, тобто особливої здатності до успішного засвоєння нової інформації. При цьому авторка відмічала: основні властивості її полягають у гнучкості й самостійності розумових дій. Зазначені ознаки формуються упродовж дошкільного дитинства, у поєднанні із емоційним ставленням до них дитини, і визначають позитивне забарвлення цього процесу. Власне наявність відповідного рівня окресленої здатності визначає успішність дошкільників у навчанні [82, с. 63].

С Лебедева у контексті вивчення пізнавального потенціалу у дошкільному дитинстві наголошувала на становленні символічної функції, яка визначає оперування знаками і символами, сприяє кращому засвоєнню знань та їх використання. Вона відмічала зв'язок між пам'яттю і мисленням, які у вітчизняній психології розглядаються у якості вищих функцій свідомості, як мнемічна та мисленнева діяльності. Окремо взяті вони забезпечують різні аспекти розумових операцій встановлення причинно-зумовленого зв'язку між об'єктами дій, усвідомлення і запам'ятовування предметів, а разом сприяють систематизації досвіду, знань [47, с. 21].

Інтелектуальна готовність включає оволодіння знаннями про навколишню дійсність, способами мислительної діяльності (діями й операціями аналізу, порівняння, класифікації, узагальнення тощо). Діти оволодівають вміннями міркування, побудовою елементарних розумових висновків. У процесі розумового розвитку зростає пізнавальна активність дітей, розвиваються вищі форми наочно-образного мислення [30, с. 35].

Л. Усачова зазначає, що [84, с. 419] при вивченні цього компоненту необхідно з'ясувати наявність у дитини фонду дієвих (актуальних) знань, а також чи сформувалося у дитини децентроване мислення, на основі якого розвивається теоретичне ставлення до знань й емпатія.

О. Філіппова зазначає, що головним чинником, який визначає вектор розвитку цього феномену є навчальна діяльність, а його підґрунтям – мислення. Цей процес сприяє перебудові пізнавальної сфери особистості, насамперед, когнітивних процесів. Авторка відмічає, що забезпеченість учіння пов'язано із зростанням можливостей дитини діяти у розумовому (внутрішньому плані): висувати припущення, перевіряти їх, здійснювати аналіз різних схем, моделей, встановлювати зв'язки між предметами. Процесуальний бік таких здатностей є операції мислення, найбільш вищої його форми – абстрактної, яка й дозволяє подолати інтелектуальний егоцентризм [87, с. 44].

У науковій полеміці автори підтримують ідею перебудови психологічних процесів, але бачення змісту різняться. Один із них наголошує на тому, що його наслідком є пошук найбільш ефективного способу розв'язання задачі (у плані прогнозування результатів). Значущість цієї здатності визначається образним мисленням, оскільки саме його властивості дозволяють встановити зв'язок між теоретичним завданням і реальною ситуацією, іншими словами перевести його у практичний план або конкретну форму. Натомість О. Скрипченко, у полеміці, відстоює власний погляд на проблему інтелектуального компоненту: встановлення оптимального балансу наочно-образного та логічного мислення. Узгодженість між ними забезпечують ефективний аналіз нової гностичної інформації [88, с. 40 - 52].

Інший погляд на вдосконалення інтелектуального компоненту готовності відстоює О. Венгер. Ефективним у цьому контексті він вбачає розвиток наочно-образного мислення, оскільки його продуктом є створення нового образу і, одночасно, його ускладнення є основою абстрактного. Його пізнавальний контекст є підґрунтям формування способів розв'язання завдань, усвідомлення граматичних правил. Іншим важливим вектором збагачення сфери розумових можливостей є поява внутрішнього плану дій. Основним шляхом формування всіх розумових можливостей є виховання інтересу й опанування дітьми різних видів діяльності, які мають в основі конкретний образ: рольова гра, малювання, конструювання [13, с. 44].

М. Савчин зазначає, що відповідно до переконань О. Усової, дошкільник повинен мати високий рівень наукованості – вміння виокремити навчальне завдання та перетворити його на самостійну мету пізнавальної діяльності, що передбачає сформованість допитливості й спостережливості, а також здатності дивуватися та відшукувати причини побаченої новизни [79, с. 162].

Автори програми «Я у Світі» зміст інтелектуальної складової пропонують аналізувати за такими критеріями: сприймання, сенсорне вдосконалення, абстрактні процеси та мовлення. Зокрема в дитини мають бути сформовані просторові відношення, а сприймання часу є доволі обмеженим. На кінець старшого дошкільного віку у дитини сформовані всі органи чуттів, засвоєні способи обстеження, вміє виділяти основні частини та деталі предметів. У дитини старшого дошкільного віку починають відділятися причини від наслідків, розвинений кругозір, сформована дитяча картина світу та елементарний Я-образ, використовуються узагальнення внаслідок чого може вказувати на суттєві ознаки предметів, явищ, людей. Вміє використовувати логічні операції, правильно вимовляє всі звуки рідної мови, будує різні типи речень, самостійно складає невеликі за змістом оповідання, використовує мовлення як виразний засіб спілкування [67].

Так, дитина старшого дошкільного віку характеризується тим, що пізнавальна діяльність набуває більш складних форм, зазначає В. Котирло [61, с. 9]. Це стає можливим завдяки тому, що: сприймання стає цілеспрямованим, точним, узагальненим; удосконалюється фонематичний слух дітей; виникають перші поняття і спроби їх систематизації та підпорядкування на основі простих форм логічного мислення; відбувається подальше формування внутрішньої мови; покращуються можливості мнемічних процесів, розвивається образна пам'ять; діти навчаються керувати власними психічними процесами; виникають пізнавальні інтереси; пізнавальна поведінка та діяльність стають більш усвідомленими.

Перед навчанням у школі інтелектуальна складова характеризується: набутим елементарним досвідом, який дозволяє узагальнювати предмети,

явища та живу природу, включаючи уявлення про людей; вмінням концентрувати увагу; слуховим диференційованим сприйманням; можливістю виконання елементарних операцій, а також порівняння, узагальнення; усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку явищ, об'єктів, процесів; логічним запам'ятовуванням і відтворенням; орієнтуванням на зразок дорослого; елементарними припущеннями; розрізняє звуки мовлення; диференціює числа та здійснює є ними елементарні арифметичні дії; знає деякі основи початкових наукових знань [53, с. 388].

Інтелектуальна складова характеризується динамікою перцептивних і мислительних дій; зростанням довільності психічних процесів дошкільників; засвоєнням елементарних математичних уявлень; розвиток мови ознайомлення із навколишньою дійсністю; розвиток довільності уваги; опанування експериментальними діями; засвоєння компонентів навчальної діяльності [32, с. 75 - 96].

Феномен відображається у загальній когнітивній компетентності: виділенні у предметах певних ознак, розрізненні форми, кольору, величини, знаходженні спільних і відмінних зовнішніх ознак, зіставленні груп предметів за однією суттєвою ознакою, формулюванні узагальнюючого висновку після здійснення розумової активності [58].

Таким чином, інтелектуальна готовність має суттєве підґрунтя – розумовий розвиток, який здійснюється за декількома напрямками: розвиток перцептивних і мислительних дій; розвиток довільності психічних процесів; розвиток елементарних математичних уявлень і знань дітей; розвиток мови та ознайомлення із навколишньою дійсністю; розвиток експериментальних розумових дій; засвоєння компонентів учіння. Феномен виявляється у загальній когнітивній компетентності, яка передбачає виділення у предметах певних ознак, розрізнення форми, кольору, величини, знаходження спільних і відмінних зовнішніх ознак, порівняння різних груп предметів за суттєвими ознаками, формулювання узагальнюючого висновку розумової діяльності.

Висновки до розділу 1

Підготовка до школи – є результатом тривалої взаємодії між дошкільним закладом освіти, сім'ями вихованців та майбутніх вчителів. Її зміст полягає у набутті дитиною актуального розумового та морального досвіду, систематизації знань та уявлень, накопиченні необхідних вмінь та навичок спільної взаємодії. Ці здобутки інтегруються у комплексне особистісне утворення, яке називають готовністю до школи. Воно розуміється як, свого роду, соціальна зрілість. Ця властивість містить у собі фізичну та психологічну складові. Інтелектуальний компонент готовності входить психологічної. Він є одним із найбільш важливих у цьому утворенні.

Інтелектуальна готовність зумовлює наявність високої міри розумового розвитку дитини. Насамперед – це загальна обізнаність з явищами та об'єктами дійсності, світогляд, наявність способів здійснення пізнавальної діяльності, що дозволяє їй розглядати підґрунтям учіння та, відповідно, навчальної діяльності. Це сходинка для особистості, від якої напряду залежить наступні здобутки в плані зростання та психічного розвитку школяра. До цієї сфери належать актуальні знання, інтелектуальні процеси з відповідним рівнем, здатність до навчання (навчальність), сформованість операцій мислення та його децентрація

Інтелектуальна готовність є результатом вдосконалення: перцептивних дій та операцій мислення; процесів пам'яті; елементарних математичних уявлень; мовленнєвої діяльності старших дошкільників; довільної уваги; дослідницької та навчальної видів діяльності. Як найбільш цілісний фрагмент готовності до школи вона проявляється у когнітивній компетентності дитини, яка дозволяє їй бачити ознаки предметів, розрізняти сенсорні еталони, знаходити спільні та відмінні властивості об'єктів, порівнювати між собою групи предметів за найбільш суттєвими характеристиками, дійти до узагальнень та систематизації.

На основі показників цього феномену, розумової готовності, можна зробити достатньо об'єктивний прогноз щодо майбутнього навчання школяра у школі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ І РІВНЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

2.1. Методика та організація дослідження щодо вивчення рівня розвитку та особливостей інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі

З метою експериментального вивчення особливостей розвитку інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку та педагогічних дій дорослих щодо впливу на процес її формування нами було проведено констатувальний експеримент. *Завданнями констатувального експерименту* були:

1. Створення методики констатувальної частини експерименту щодо вивчення особливостей розвитку інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку та педагогічних дій дорослих щодо впливу на процес її формування.

2. З'ясувати особливості розвитку та рівень сформованості у дітей старшого дошкільного віку інтелектуальної готовності до шкільного навчання.

3. Визначити особливості впливу педагогів та сім'ї на процес розвитку інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку.

Окреслені дослідницькі завдання вимагали відповідності логіки та *етапів* емпіричного дослідження, яке представлено трьома етапами. Так, *перший етап* – *підготовчий* на якому нами було розроблено методику дослідження, що включала в себе такі емпіричні методи: тест Керна-Ірасека, діагностичні процедури «Класифікація» й «Образні уявлення», тестова методика «Послідовність подій», анкета для вихователів і батьків «Вплив на розвиток і формування у дітей інтелектуальної готовності до школи», методи кількісної й якісної обробки результатів. Розглянемо детально зазначені нами методи та їх специфіку у контексті вивчення динаміки інтелектуальної готовності та її рівнів

у дітей старшої групи ЗДО, а також дій педагогів та батьків щодо цілеспрямованого впливу на неї. Обираючи способи вивчення феномену та його рівнів, виходили з того, що інтелектуальна готовність до школи як феномен тісно пов'язана із загальною готовністю до школи. Відповідно, для з'ясування загальної готовності старших дошкільників нами було використано комплексну методику-тест Керна-Ірасека. За допомогою неї виявляють готовність в цілому до учіння(Додаток А).

Тест шкільної зрілості Й. Ірасека складається з трьох завдань: копіювання літер, перенесення групи крапок, зображення фігури людини. Його результатом є бал за кожен субтест (оцінюють за п'ятибальною шкалою), а потім рахують загальну суму всіх частин методики. Це дозволяє визначити загальний рівень психічного розвитку майбутнього школяра, рівень розвитку його мислення, здатність орієнтуватися на зразок.

Принцип обрахунку наступний: чим менша сума, тим краща готовність до школи (від 3 до 6 балів) високий, (від 7 до 9 балів) середній, (від 9 до 11 балів), нижчий за середній, (від 12 до 15 балів) низький рівні. Відповідно першим критерієм у нашому дослідженні є «загальна готовність до навчання» показниками якого є здатність орієнтуватися на зразок, просторова орієнтація та загальна обізнаність.

Для вивчення особливостей розвитку власне інтелектуальної готовності до школи нами було підібрано окремі діагностичні процедури: «Класифікація», «Образні уявлення», «Послідовність подій», методика «Три дамки» (О. Кравцов). Розглянемо названі компоненти дослідження більш детально. Так, мета першого названого діагностичного тесту полягає у вивченні найбільш важливих операцій мислення старших дошкільників: узагальнення, систематизації та гнучкості інтелектуальних операцій. Її основу складає дві фігури: квадрат і коло. Вони різняться між собою формою, кольором і величиною. 5 - 6 річним малюкам потрібно відшукати три підстави для здійснення класифікації. Завдання виконано, коли самостійно тричі знайдено

основу для узагальнення (високий), двічі (достатній), 1 - 2 з допомогою експериментатора (низький).

Перед початком дитині надається інструкція: «Подивись уважно на картки, які знаходяться перед тобою. Тобі потрібно розкласти їх на групи, щоб вони були чимось схожі». Після першої процедури просять дитину зробити теж саме, але вже за іншою ознакою. Потім повторюють ще раз. Повністю методика разом зі стимульним матеріалом подана у додатках.

Методика «Образні уявлення» доповнює попередню й вказує на сформованість дій сприймання (перцепція) та наявні способи до класифікації та узагальненість дій. Її основу складають кольорові картки із кількома зображеннями, кілька яких можна поєднати. Завдання полягає в ідентифікації образів представлених об'єктів з подальшим їх об'єднанням у групу на її називанням родовим поняттям. Інструкція є аналогічною до попередньої.

Наступна частина дослідження – діагностична процедура «Послідовність подій». Вона спрямована на виявлення операцій мислення: аналізу, синтезу, узагальнення. Крім того дозволяє з'ясувати міру розуміння та здатність до усної розповіді сюжету. Основу цього методу складають три картки, кожна із подією: пожежа, фермер, садівник. На кожній із них зображена якась подія за допомогою чотирьох сюжетних картинок. Їх послідовність переплутана. Тому перед дитиною поставлено два завдання: встановити правильний хід подій, в усній формі її передати.

Перед початком роботи дитині надається інструкція: «Я тобі зараз по черзі показуватиму на одному аркуші чотири картинки. Їх послідовність навмисне переплутана. Тобі потрібно її встановити, а потім скласти мені невеличку розповідь». Коли старший дошкільник виконає завдання до першої, йому показується слідуєчий сюжет. Так відбувається поки всі завдання не будуть виконані. Максимальна кількість балів, яку може набрати дитина – шість. Хід проведення та особливості здійснення обробки результатів представлена у додатках.

Метою тесту «Три дамки» (О. Кравцов) є з'ясування сформованості у дітей децентрації мислення. Вона являє собою частину шахової дошки розміром 3x3, три однакового кольору шашки, а також іншого кольору довга смужка, яка за розміром із шахову дошку. Перед початком роботи дитині надається інструкція: «У тебе є шахова дошка, смужка та три шашки. Розмісти на дошці шашки так, щоб смужка не могла одночасно накрити три пусті клітинки: ні по горизонталі, ні по вертикалі, ні по діагоналі (Під час пояснення демонструємо дітям як смужкою потрібно накривати дошку)». Сформованість децентрації мислення поділяється на рівні на основі таких показників: виконує завдання самостійно – високий рівень (2 бали); виконує завдання з допомогою дорослого – середній рівень (1 бал); не може виконати завдання – низький рівень (0 балів).

Відповідно другим критерієм нашого дослідження є інтелектуальна готовність. Його показниками були: узагальненість та систематизація мислення, гнучкість інтелектуальних операцій, розуміння послідовності подій (аналіз, синтез, узагальнення) та усне мовлення, децентрація.

Наступна частина методики дослідження передбачає вивчення педагогічного впливу з боку вихователів і батьків на процес формування інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку – метод анкетування, яке проводилося із вихователями, що працюють із дітьми старшого дошкільного віку та батьками (Додаток Б), що спрямований на отримання масиву даних з метою з'ясування актуального стану досліджуваної проблеми. Розроблена нами анкета «Вплив на розвиток і формування у дітей інтелектуальної готовності до школи» містить у собі декілька блоків запитань, які відображають характеристики дослідницько-експериментальної діяльності за такими критеріями: *сутність інтелектуальної готовності дітей до школи, особливості впливу на інтелектуальну готовність дітей до школи, умови організації підготовки до школи в ДНЗ (або в сім'ї) із старшими дошкільниками*. Запитання: 1 «У чому полягає сутність інтелектуальної готовності дітей до школи?»; 2 «Яку роботу здійснюєте щодо формування у

дітей інтелектуальної готовності до школи»; 3 «Які методи і форми роботи використовуєте з метою формування у дітей інтелектуальної готовності до школи»; 4 «Зазначте, на які напрями Ви орієнтуєтеся, щоб сформувати у дітей інтелектуальну готовність до школи»; 5 «Чи існують у Вас спеціальні методичні матеріали для формування у дітей інтелектуальної готовності до шкільного навчання?»; 6 «На які показники орієнтуєтеся під час здійснення цілеспрямованого формування інтелектуальної готовності до шкільного навчання»; 7. «Яких умов прагнете дотримуватися у процесі формування інтелектуальної готовності до школи у дітей старшого дошкільного віку»; 8. «Чого Вам бракує у процесі формування і розвитку у дітей старшого дошкільного віку інтелектуальної готовності до школи». Варто відмітити, що деякі із запитань анкети є відкритими: містить варіанти для надання особистих відповідей вихователів, не передбачуваних. Так, запитання 1, 4, 6 розкривають *сутність інтелектуальної готовності дітей до навчання*, запитання 6, 7 – *умови організації в ДНЗ чи в сім'ї із старшими дошкільниками процесу підготовки до школи й формування інтелектуальної готовності у дітей*, питання 2, 3, 5 – *знання особливостей формування інтелектуальної готовності дітей до школи*.

Методи кількісного та якісного аналізу результатів дослідження у нашій методиці виконують узагальнюючу функцію, оскільки спрямовані на співвіднесення та порівняння отриманого масиву даних за різними способами і формулювання висновків констатувальної частини дослідження щодо з'ясування особливостей розвитку у старших дошкільників інтелектуальної готовності до школи. Зокрема ми користувалися статистичним методом для обрахунку відсотків, а також порівнювали отримані нами висновки з існуючими теоретичними відомостями (якісний аналіз).

Як бачимо, обрані нами методи дослідження та їх підпорядкування у цілісну методику констатувального експерименту спрямовані на *дослідження особливостей розвитку інтелектуальної готовності до шкільного навчання дітей старшого дошкільного віку*.

Другий етап – емпіричне дослідження. Наше дослідження проводилося в ДНЗ Чернігівської області у м. Прилуки в ДНЗ № 25. Вибірка становить: 52 осіб – діти старшого дошкільного віку, які відвідують ДНЗ; 11 вихователів, які мають педагогічний стаж від 3-х до 10 років і нині працюють із дітьми старшого дошкільного віку. Загальна чисельність вибірки становить 60 осіб.

Третій етап – обробка та аналіз результатів дослідження. Отримані результати дослідження особливостей розвитку інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку у такій послідовності: особливості розвитку та рівні сформованості інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до школи; особливості цілеспрямованого впливу на розвиток і формування інтелектуальної готовності до навчання в умовах ДНЗ; особливості цілеспрямованого впливу на розвиток і формування інтелектуальної готовності до навчання в умовах сім'ї.

Таким чином, з метою здійснення вивчення інтелектуальної готовності старших дошкільників було скомпоновано методику дослідження. Її склали діагностичні методи, запозичені в інших дослідників, а також власно розроблені бесіда й анкета для дорослих: вихователів і батьків. Критеріями дослідження особливостей розумового компоненту готовності були: загальна й інтелектуальна готовності до школи, а показниками – орієнтування на зразок, знання й уявлення про навколишню дійсність (за першим), узагальненість мислення, здатність виконувати класифікацію, гнучкість інтелектуальних процесів, здатність формулювати логічну думку, децентрація.

2.2. Рівні розвитку та особливості інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі.

В ході проведення тесту Керна-Ірасека нами були отримані наступні результати. Ми виявили, що 64% (ЕГ) і 72% (КГ) дошкільників готові до шкільного навчання. Розвиток дітей, які отримали у підсумку від 3 до 6 балів, розглядається як високе, вище середнього – таких досліджуваних було у КГ 16%, а в ЕГ 12%; від 7 до 11 як нормальне, середнє і таких досліджуваних було

у КГ 52%, а в ЕГ 56%; від 12 до 15 нижче норми - було у КГ 24%, а в ЕГ 36%. Й. Ірасек дослідив зв'язок успішності виконання цього тесту й успішності в школі. Виявилося, що діти, які добре впоралися з тестом, як правило, добре навчаються у школі. Але поганий результат у тесті ще не означає, що дитина не може добре вчитися. Тому Я. Ірасек пропонує свій тест для виявлення шкільної зрілості, однак його показники не можна використовувати як основу для висновку про шкільної незрілості (неготовність до школи). Дуже часто низький результат пояснюється недостатньою кількістю інформації про психічний розвиток дитини, яку надає цей тест. В цілому ж можемо сказати, що високий рівень загальної готовності до шкільного навчання властивий 14% респондентів, середній рівень загальної готовності до навчання – 54% досліджуваних, а для 30% загальна готовність до навчання знаходиться на низькому рівні. Для більш кращого усвідомлення результатів за тестом представимо їх у графічній формі.

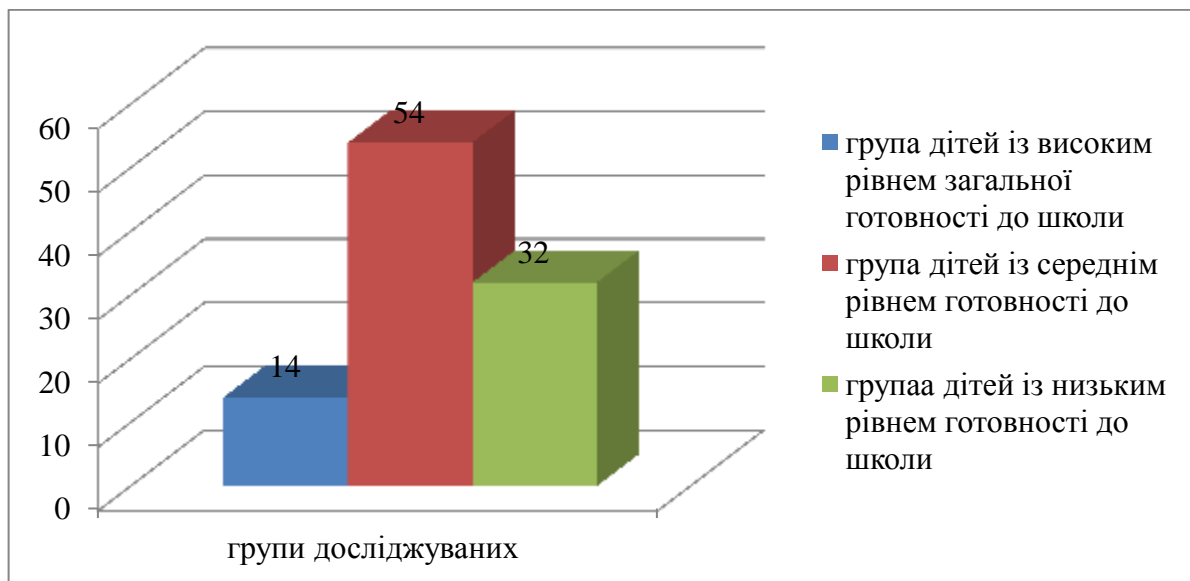

Рис. 1. Загальна готовність старших дошкільників до школи (у відсотках)

Проаналізуємо тепер отримані результати старших дошкільників, які належать до критерію інтелектуальної готовності. Спершу здійснімо якісний аналіз показників за тестом «Класифікація», які представлені у відсотках у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Вміння узагальнювати та орієнтуватися на зразок старших дошкільників

Показники та рівні вибірки	Високий (2 бали)	Достатній (1 бал)	Низький (0 балів)
ЕГ (у відсотках)	8	48	36
КГ (у відсотках)	8	52	40

Як бачимо, здатність дітей старшого дошкільного віку до узагальнення, до орієнтації на зразок, має у представленій вибірці певні особливості. Зокрема відсоток дошкільників із високим рівнем розвитку названих розумових властивостей досить невисока як в ЕГ, та і в КГ (8%). Найбільша кількість досліджуваних має достатній рівень розвитку здатностей (ЕГ 48%, КГ 52%). Дещо менша кількість дітей (ЕГ 36%, КГ 40%), належить до групи із низьким рівнем сформованості узагальненості мислення, здатністю до класифікацій, орієнтування на певний зразок. В цілому відсоток дітей із низьким рівнем розвитку окреслених інтелектуальних можливостей у 5 разів перевищує досліджуваних із високими показниками .

Розглянемо здатності дітей до зорового аналізу й синтезу, сформованості процесу сприймання – здатності впізнавати предмети, які по-різному зображені, а також рівень загальної обізнаності дитини, її знання про предметний світ. Названі властивості дітей передбачають наявність певних особливостей уваги (стійкість, переключення, довільність) без розвитку яких виконання завдань методики неможливе. В цілому за допомогою тестової методики «Образні уявлення» отримуються відомості про здатність дитини до інтелектуального узагальнення, яке може бути реалізовано на основі когнітивних процесів сприймання, пам'яті та уваги. Отримані результати по вибірці дітей старшого дошкільного віку представлені у відсотках у таблиці 2.4.1 та таблиці 2.4.2.

Таблиця 2.4.1.

Рівень перцептивних і мнемічних дій старших дошкільників

Показники та рівні вибірки	Високий (2 бали)	Середній (1 бал)	Низький (0 балів)
ЕГ (у відсотках)	34	36	28
КГ (у відсотках)	38	34	28

У таблиці 2.4.1 представлено інформацію про рівень обізнаності дитини та її здатність до цілеспрямованих перцептивних і мнемічних дій. Аналізуючи отримані результати, можемо сказати, що у старших дошкільників групи вибірки із високим рівнем і середнім рівнем значно переважають групу дітей із низьким рівнем розвитку. Можемо відмітити високий рівень обізнаності та сформованість перцептивних і мнемічних дій. У ЕГ високий і середній рівні сформованості становлять у сумі 70%, а в КГ 72%, що значно переважає відсоток дітей із низьким рівнем перцептивних і мнемічних дій.

Проаналізуємо тепер результати за другою частиною методики, які надали відомості про сформованість операції розумового узагальнення, яка відноситься до мислительних дій старших дошкільників. Інформація про неї знаходиться у таблиці 2.4.2.

Таблиця 2.4.2.

**Рівень сформованості узагальненості у дітей старшого дошкільного віку
(у відсотках при n1=30, n2=30)**

Показники та рівні вибірки	Високий (2 бали)	Середній (1 бал)	Низький (0 балів)
ЕГ (у відсотках)	4	36	60
КГ (у відсотках)	4	34	62

Як бачимо, на основі представлених результатів, ситуація із здатністю до узагальненості старших дошкільників кардинально відмінна від можливостей

перцептивних, запам'ятовування і відтворення. Відразу, що нами було помічено, що дуже низький відсоток досліджуваних із високим рівнем узагальненості (4% у КГ і ЕГ), натомість найвищі показники мають по вибірці діти із низьким рівнем узагальненості мислення (ЕГ 60%, КГ 62%). Показники середнього рівня узагальненості властиві для 36% досліджуваних дітей ЕГ і для 34% респондентів із КГ.

Як бачимо, що рівень цілеспрямованих перцептивних дій, а також запам'ятовування і відтворення у дітей старшого дошкільного віку є набагато вищий, ніж рівень узагальненості інтелектуальної діяльності в цілому. Відповідно, оброблені за методикою-тестом сумарні результати говорять про низький рівень удосліджуваних сформованості узагальненості мислення.

Розглянемо можливості дітей до відновлення логіки подій. Відомості після відповідного опрацювання представлено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Рівень сформованості здатності до встановлення послідовності подій старших дошкільників

Показники та рівні вибірки	Високий (6 балів)	Достатній (4 - 5 бали)	Середній (3 бали)	Низький (1 -2 бали)
ЕГ (у відсотках)	9	30	33	28
КГ (у відсотках)	8	30	34	28

Як бачимо із табл. 2.5, у старших дошкільників здатність бачити події, їх логіку та послідовність на зображених картках, підтверджують недостатню міру у розвитку дій мислення. Аналізуючи отримані результати, можемо сказати, що у досліджуваних групи із високим і достатнім рівнями значно менші за кількістю, ніж кількість дітей із низьким і середнім рівнями розвитку абстрактних розумових дій. Як бачимо, по вибірці (ЕГ і КГ) переважають показники образності, перцептивні дії, запам'ятовування та відтворення над діями узагальнення, класифікації, бачення логіки подій.

Розглянемо результати дослідження, які було отримано за методикою О. Кравцова «Три дамки», які представлено у таблиці 2.6. Як бачимо, у старших дошкільників обох груп, які складають вибірку, результати є однаковими. При цьому найбільший показник (у відсотках) мають досліджувані ЕГ і КГ із низьким рівнем сформованості децентрації мислення. Найнижчі показники децентрації мислення властиві групі дітей із високим рівнем цієї здатності.

Таблиця 2.6.

Рівень сформованості децентрації мислення у дітей старшого дошкільного віку (у відсотках при n1=30, n2=30)

Показники та рівні вибірки	Високий (2 бали)	Середній (1 бал)	Низький (0 балів)
ЕГ (у відсотках)	16	36	48
КГ (у відсотках)	16	36	48

На основі проведеного дослідження загальної й інтелектуальної готовності старших дошкільників до навчання у школі, нами було здійснено розподіл дітей за рівнями розвитку у них інтелектуальної готовності до школи за відповідними критеріями та їх показниками. Отримані результати були занесені до таблиці 2.7, де вони представлені у відсотках.

Таблиця 2.7.

Розподіл досліджуваних за рівнями розвитку інтелектуальної готовності

Характеристики здатностей інтелектуальної готовності до школи та їх прояви у поведінці дітей старшого дошкільного віку	Рівні розвитку інтелектуальної готовності
Діти володіють високими здатностями під час орієнтування на зразок, дотримуються просторових відношень. Характеризуються високим рівнем розвиненості сприймання, пам'яті, уваги, мислення. Мають великий запас образних уявлень та теоретичних понять. Мають гарно розвинені операції узагальнення і класифікації та характеризуються сформованістю децентрації мислення.	16

Під час здійснення різного роду інтелектуальних дій виявляють достатньо високий рівень образних уявлень, дотримуються просторових відношень, характеризуються достатньо гарним розвитком пам'яті, уваги, сприймання. Добре орієнтуються в образах навколишньої дійсності, світі людей. Проте мають складності під час різного роду узагальнень, класифікацій предметів або явищ, не розуміють інших поглядів на речі.	32
Діти характеризуються помірним рівнем розвитку сприймання, пам'яті, уваги, мовлення та мислення. Їм складно орієнтуватися на зразок, дотримуватися просторових відношень, виконувати дії з високим рівнем координації рухів. Діти не здатні до різного роду узагальнень, під час класифікації предметів та явищ навколишньої дійсності.	52

Як бачимо, після розподілу дітей на групи в залежності від сформованості у них інтелектуальної готовності до школи нами було отримано такі результати: найбільша група дітей старшого дошкільного віку із низьким рівнем сформованості інтелектуальної готовності до навчання (52%); друга за величиною частина вибірки старших дошкільників – група із середнім рівнем сформованості розумової готовності до шкільного навчання (32%); найменша група – частина вибірки дітей старшого дошкільного віку із високим рівнем сформованості інтелектуальної готовності до школи (16%).

В цілому діти старшого дошкільного віку із низьким рівнем розумової готовності до школи переважають в сумі дітей із високим і середнім рівнями інтелектуальної готовності до школи, що вказує на недостатню роботу з боку вихователів і батьків з розвитку й формування інтелектуальної готовності до навчання в період дошкільного віку.

Таким чином, здійснивши емпіричне вивчення загальної готовності дітей старшого дошкільного віку до школи, було сформульовано такі висновки: високий рівень загальної готовності до шкільного навчання властивий 14% дітей старшого дошкільного віку, середній рівень загальної готовності до навчання – є характерним для 54% досліджуваних, для решти 32% вибірки дітей загальна готовність до навчання знаходиться на низькому рівні; біля

половини дітей старшого дошкільного віку відносяться за показниками загального розумового розвитку до середнього і високого рівнів (52%), водночас кількість досліджуваних із низьким рівнем є досить таки значним в і наближається до половини вибірки (48%); кількість досліджуваних із низьким рівнем загального розумового розвитку майже однакова із тими респондентами, яким властиві середній і високий рівні.

Досліджуючи інтелектуальну готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі, було з'ясовано, що: відсоток дошкільників із високим рівнем розвитку здатності наслідування й орієнтації на зразок, схильності до просторових відношень та до точної рухової координації є незначним (8%), при цьому найбільша частина вибірки має середній рівень розвитку здатностей (біля 50%), а решті 42% дітей властивий низький рівень просторових відношень та орієнтацій на зразок (було відмічено, що відсоток дітей із низьким рівнем розвитку інтелектуальних здатностей у 5 разів перевищує досліджуваних із високим рівнем їх розвитку); у старших дошкільників переважає та частина вибірки, для якої є характерним високий та середній рівні обізнаності та сформованість перцептивних і мнемічних дій (70% проти 30% дітей із низьким рівнем перцептивних і мнемічних дій), натомість нами було підкреслено, що існує занадто низький відсоток досліджуваних із високим рівнем узагальненості мислення (4%), і дуже великий відсоток дітей із низьким рівнем узагальненості мислення (60%). Також відмічена низька міра здатності до встановлення послідовності подій. При цьому середній і низький рівні по обох групах вибірки переважають достатній і високий, що є негативною тенденцією. Так, рівень сформованості цілеспрямованих перцептивних і мнемічних дій у дітей старшого дошкільного віку набагато вищий, ніж рівень узагальненості операцій мислення, ніж можливості побачити певну логіку перебігу подій, ніж децентрація мислення.

Виявлено, що найбільша кількість дітей старшого дошкільного віку характеризується низьким рівнем інтелектуальної готовності до навчання (52% досліджуваних); друга за величиною частина вибірки – середнім рівнем

розумової готовності (32% респондентів); найменша група дошкільнят – високим рівнем інтелектуальної готовності до школи (16%). Здійснивши розподіл у ЕГ і КГ групах встановили: низька міра розумової готовності (ЕГ 52 %, КГ 50 %), середня (ЕГ, КГ по 32 %), низька (ЕГ 16 %, КГ 18 %). Отримані нами результати дослідження вказують на необхідність проведення цілеспрямованої роботи з покращення інтелектуальної готовності у старшій групі дошкільного закладу освіти.

2.3. Вивчення педагогічного впливу на формування та розвиток інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі

Проаналізуємо отримані відповіді дорослих на запитання проведеної нами анкети про сутність інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі. Спершу розглянемо відповіді вихователів ЗДО. Зокрема, відповідаючи на перше запитання, більшість педагогів сутність інтелектуальної підготовки дошкільників до школи вбачають у необхідності набуття дітьми знань, які становлять основу освітнього процесу шкільного навчання: мови, математики, читання. Так, біля 82% педагогів зазначають, що вони прагнуть максимально збагатити знання дітей з рідної мови та математики у власній педагогічній діяльності. Однак такі відповіді свідчать, на нашу думку, на недостатню увагу з боку вихователів на підготовку дошкільників до школи, адже засвоєння необхідних відомостей різних галузей знань становлять лише один із напрямків інтелектуальної готовності дітей до навчання. Натомість 18% респондентів зазначають, що підготовка дітей до школи передбачає ще й розвиток інтелектуальної сфери дітей та формування у них відповідних пізнавальних вмінь та навичок. Як бачимо, лише невеликий відсоток вихователів правильно розуміє сутність та основні напрямки інтелектуальної готовності до школи, а значна кількість педагогів має окремі, недостатні уявлення та знання про це психологічне утворення, яке виникає у старшому дошкільному віці.

Відповідаючи на друге запитання анкети, яке стосується здійснюваної роботи з формування у дітей інтелектуальної готовності до школи, вихователі вказали на те, що інтелектуальна підготовка дітей до школи включає в себе знання про школи та її особливості, які необхідні дитині для виконання майбутньої учбової діяльності. Біля 22% педагогів відмітили, що вони ходять з дітьми на екскурсію до школи, запрошують вчителів до ЗДО. Окрім того вони у власній педагогічній діяльності звертають увагу на інтелектуальний розвиток дітей, пропонуючи їм завдання на розвиток уваги, спостережливості та інших пізнавальних процесів. Решта вихователів вказує на те, що вони намагаються у старшій групі дитячого садочку створити схожі умови на шкільні, намагаються познайомити дітей із майбутнім вчителем, запрошуючи його до ЗДО. Як бачимо, на практиці вихователі намагаються реалізувати принцип наступності між дошкільною та початковою ланками освіти. Проте лише незначна кількість педагогів орієнтується на розвиток інтелектуальної сфери дітей, і, водночас, ніхто із вихователів не вказав на необхідність взаємодії між дитячим садочком і сім'єю у процесі формування інтелектуальної готовності дошкільників до шкільного навчання.

На третє запитання анкети «Які методи і форми роботи використовуєте з метою формування у дітей інтелектуальної готовності до школи» були отримані наступні відповіді: біля 60% педагогів вказали, що у переважній більшості використовують такі методи як пояснення, похвала та переконання, а основні форми роботи – це навчальні заняття різного типу, а також екскурсії. Як бачимо, позитивним моментом у таких відповідях є те, що вихователі поряд із заняттям використовують і екскурсію. Водночас методи роботи є звичними та традиційними. Проте у відповідях цієї групи педагогів взагалі відсутня така форма організації навчання як гра. Ігрова діяльність, на думку багатьох науковців, у найбільшій мірі сприяє формуванню у дітей інтелектуальної готовності до школи.

На відміну від них, 40% вихователів у своїй діяльності використовують поряд із заняттями й екскурсіями також й ігрову діяльність. Проте у відповідях

педагогів не зустрічається поняття дидактичної гри, яка є сполучною ланкою між навчальною й ігровою діяльністю. Можемо відмітити, що майже всі вихователі у неповній мірі розуміють значення дидактичних ігор у підготовці до школи, а 40% вихователів використовують ігрову діяльність у формуванні інтелектуальної готовності дітей до школи. Водночас ці ж таки 40% педагогів відмітили, що використовують у своїй педагогічній діяльності розвивальні методи і прийоми: тренінги, логічні ігри. На основі отриманих відповідей нами було відмічено недостатнє використання вихователями ігрової діяльності, зокрема дидактичних ігор у процесі формування інтелектуальної готовності, а також відсутність розуміння взаємозв'язку різних видів дитячої діяльності та їх значення у формуванні пізнавальної сфери дошкільників: зображувальної, експериментальної, конструктивної.

Розглядаючи відповіді педагогів на четверте запитання анкети «Зазначте, на які напрями Ви орієнтуєтесь, щоб сформувати у дітей інтелектуальну готовність до школи», було відмічено, що значна кількість вихователів вказує лише на два напрями формування інтелектуальної готовності дошкільників до навчання у школі: загальна обізнаність дитини, наявність спеціальних знань у дошкільника та рівень сформованості у дітей пізнавальної сфери в цілому й окремо взятого пізнавального процесу. На ці напрями вказало у своїх анкетах 70% вихователів. Проте педагоги не вказали на третій напрям: передумов: формування вмінь навчальної діяльності, що пов'язується із здатністю дітей до аналітико-синтетичної діяльності, до здійснення узагальнень. На цей напрям інтелектуальної готовності до школи вказало 30% вихователів. Така здатність дітей формується у звичних видах дитячої діяльності: ігровій, трудовій, зображувальній, дослідницько-експериментальній. Найбільшою мірою вміння виділяти навчальне завдання та необхідні знання та вміння його розв'язання формується у дидактичних іграх, які певною мірою ігнорують вихователі при підготовці до школи. Як бачимо, значна частина педагогів ігнорують в освітньому процесі всі три напрями формування інтелектуальної готовності дітей до школи, що вказує на неповне розуміння сутності цього явища.

Розглянемо отримані відповіді вихователів на п'яте запитання анкети «Чи існують у Вас спеціальні методичні матеріали для формування у дітей інтелектуальної готовності до шкільного навчання?». Було виявлено, що значна кількість вихователів вказала на відсутність необхідних методичних матеріалів щодо інтелектуальної готовності та її формування у дошкільному віці. Таких респондентів було 60%. Натомість 20% вихователів зазначили, що такі матеріали є, але вони, переважно, спрямовані на формування спеціальних знань і пізнавальних процесів. Решта 20% вказали, що вони повною мірою задоволені наявністю в них спеціальних матеріалів щодо формування у дітей інтелектуальної готовності до шкільного навчання. Як бачимо, відповіді вихователів вказують на недостатнє методичне забезпечення освітнього процесу з питання формування у дітей інтелектуальної готовності до шкільного навчання. Це може бути пов'язано або із відсутністю методичних матеріалів (посібників, планів-конспектів занять), або із частковим нерозумінням самої сутності інтелектуальної готовності, її напрямів педагогами дитячих установ.

Відповіді вихователів на запитання шість «На які показники орієнтуєтеся під час здійснення цілеспрямованого формування інтелектуальної готовності до шкільного навчання» було з'ясовано, що у переважній більшості педагогами беруться до уваги навчальні досягнення дітей на заняттях та їх спрямованість на отримання нових знань. Такі відповіді є властивими для 80% респондентів. Варто відмітити, що пізнавальний інтерес не є показником розумової готовності, а належить до мотиваційної готовності дітей до школи. Решта 20% досліджуваних, окрім спеціальних знань, вказує ще на рівень інтелектуального розвитку дітей та їх вміння розуміти та приймати завдання вихователя. В цілому такі відповіді нами було віднесено до двох інших складових інтелектуальної готовності: сформованість інтелектуальної сфери та компонентів учбової діяльності. Як бачимо, лише незначний відсоток вихователів орієнтовані повною мірою на всі показники розумової готовності дітей до навчання у школі.

Запитання «Яких умов прагнете дотримуватися у процесі формування інтелектуальної готовності до школи у дітей старшого дошкільного віку» було спрямоване на усвідомлення вихователями створення необхідних вимог до формування інтелектуальної готовності дітей до школи. Так, серед вимог на які вказали педагоги нами було виділено такі: спеціально створений куточок навчальної діяльності у структурі предметно-розвивального середовища (наповненість викликала труднощі 20% вихователів), достатня матеріально-технічна база ДНЗ, наявність необхідної методичної інформації про інтелектуальну готовність, сприятлива атмосфера спілкування з дітьми, гуманістична педагогічна взаємодія з дітьми в освітньому процесі, співпраця із батьками, використання звичних для дітей видів діяльності.

На восьме запитання анкети «Чого Вам бракує у процесі формування і розвитку у дітей старшого дошкільного віку інтелектуальної готовності до школи» було отримано такі відповіді: 90% респондентів вказали, що для повноцінного формування інтелектуальної готовності дітей до школи потрібна наявність спеціальної методичної літератури та налаштованість батьків на співпрацю із вихователями. Ще 10% вихователів зазначили, що їх повною мірою влаштовує той стан речей, який на сьогодні існує в дошкільному закладі.

Варто відмітити, що здійснивши узагальнення відповіді вихователів було з'ясовано, що *сутність інтелектуальної готовності дітей до навчання* переважна їх більшість співвідносить із набутими дошкільниками спеціальними знаннями та сформованістю у них пізнавальної сфери, при цьому осторонь лишається питання формування у дітей основ або компонентів навчальної діяльності, що є важливими для подальшого навчання. Проблема забезпечення *умов організації процесу підготовки до школи й формування інтелектуальної готовності у дітей в дитячому садочку* вихователями вирішується за рахунок створення куточку навчальної діяльності у структурі предметно-розвивального середовища, матеріально-технічної бази ЗДО, необхідної методичної літератури про інтелектуальну готовність, сприятливої атмосфери в групі дітей, гуманістичної спрямованості педагогічного спілкування з дітьми в освітньому

процесі, співпраця із батьками, використання звичної для дітей діяльності. Вивчення питання, що стосується знань вихователів *особливостей формування інтелектуальної готовності дітей до школи* вказало на прогалини у педагогів уявлень про напрями формування інтелектуальної готовності, використанні різних видів дитячої діяльності у цьому процесі, забезпечення освітнього процесу дидактичними іграми та розвивальними вправами, які спрямовані на розвиток і формування когнітивних процесів розумової сфери дошкільників.

Відповіді батьків на запитання анкети були, в основному, схожими із наданими відомостями вихователями з проблеми розумової готовності. Проте варто відмітити, що батьки, на відміну від педагогів, зовсім мало орієнтуються у формування інтелектуальної готовності дітей до навчання у школі. Для них вона зводиться, в основному, до набуття знань, а цей процес, на їх думку, повною мірою залежить від вихователів. Проте вони серед умов організації процесу формування у дітей розумової готовності до школи назвали взаємозв'язок всіх видів діяльності, які виконують діти в ЗДО, а окремо виділили важливість використання в освітньому процесі дидактичних ігор. Також батьки не відмовляються від взаємодії із вихователями у цьому контексті і серед умов вказують на надання вихователями необхідної інформації про сутність та особливості розвитку і формування інтелектуальної готовності дитини до навчання у школі.

Таким чином, здійснивши вивчення педагогічного впливу на розвиток інтелектуальної готовності дітей до школи було виявлено, що педагоги і батьки сутність інтелектуальної готовності дітей до навчання пов'язують із спеціальними знаннями та сформованістю у дошкільників пізнавальної сфери, не надаючи при цьому уваги формування у них основ учбової діяльності. Серед умов організації процесу підготовки до школи й формування інтелектуальної готовності у дітей в дитячому садочку важлива роль надається вихователями створення куточку навчальної діяльності, розвиненості матеріально-технічної структури ЗДО, пошуку необхідної методичної літератури про інтелектуальну готовність, налагодженню сприятливої атмосфери в групі дітей, гуманістичної

спрямованості педагогічного спілкування з дітьми та батьками в освітньому процесі, налагодженню співпраці із всіма учасниками педагогічного процесу. Знання особливостей формування інтелектуальної готовності дітей до школи передбачає з боку педагогів і батьків різних видів дитячої діяльності у процесі формування інтелектуальної готовності у дітей до школи, забезпечення освітньо-виховного процесу дидактичними іграми та розвивальними вправами, які спрямовані на розвиток когнітивних процесів розумової сфери дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до розділу 2

Здійснивши емпіричне вивчення інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку було з'ясовано, що високий рівень загальної готовності до шкільного навчання властивий 14% дітей старшого дошкільного віку, середній рівень загальної готовності до навчання – є характерним для 54% досліджуваних, для решти 32% вибірки дітей загальна готовність до навчання знаходиться на низькому рівні.

Відсоток дітей із низьким рівнем розвитку інтелектуальних здатностей у 5 разів перевищує досліджуваних із високим рівнем їх розвитку; у старших дошкільників переважає частина вибірки для якої є характерним високий та середній рівні обізнаності та сформованість перцептивних і мнемічних дій (70% проти 30% вихованців), натомість дуже низький відсоток досліджуваних із високим рівнем узагальненості мислення (4%), і дуже великий відсоток дітей із низьким рівнем узагальненості мислення (60%). Міра сформованості перцептивних дій, запам'ятовування та відтворення у старших дошкільників набагато вища, ніж узагальненість мислення, можливості класифікації, логіки подій (встановлення), децентрація мислення.

За мірою сформованості інтелектуальної готовності розподіл вибірки мав такий вигляд: найбільша кількість дітей із низьким рівнем (52%); дещо менша частина – вихованці із середньою розумовою готовністю (32%); найменша – дошкільники із високим рівнем інтелектуальних можливостей (16%).

У підготовці до школи й формування інтелектуальної готовності в ЗДО вихователями надається перевага створенню куточку навчальної діяльності, розвиненості матеріально-технічної бази ЗДО, пошуку методичної літератури, сприятлива атмосфера групи, гуманістична спрямованість взаємодії з дітьми та батьками, налагодження співпраці із всіма учасниками освітнього процесу. Знання про розумову готовність у дітей передбачає з боку педагогів і батьків їх орієнтацію у видах дитячої діяльності під час пізнавального розвитку до школи, наявності дидактичних ігор, використанням розвивальними вправ, спрямованих на когнітивні процеси розумової сфери дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА РОБОТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ШКОЛИ

3.1. Обґрунтування принципів розвитку та педагогічних умов ефективного вдосконалення інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до школи. *Мета формувальної частини педагогічного експерименту* полягала в тому, щоб обґрунтувати та здійснити експериментальну перевірку принципів і педагогічних умов формування у старших дошкільників інтелектуальної готовності, що обумовило реалізацію таких *положень*:

1. Обґрунтувати принципи та педагогічні засади організації роботи зі вдосконалення інтелектуальної готовності вихованців старшої групи в освітньому процесі ЗДО.

2. Створити ефективну систему роботи в ЗДО з метою вдосконалення міри інтелектуальної готовності дітей до школи.

3. Реалізувати основні положення програми цілеспрямованого впливу на складові розумової готовності дітей старшого дошкільного віку.

4. Експериментально перевірити ефективність методики роботи з вдосконалення динаміки інтелектуальної готовності старших дошкільників до школи в дитячому садочку.

Окреслені дослідницькі завдання передбачали таку логіку проведення: обґрунтування принципів і педагогічних умов організації процесу формування у старших дошкільників інтелектуальної готовності до навчання у школі в освітньому процесі ЗДО та створення моделі розвитку у дітей інтелектуальної готовності до шкільного навчання; створення системи роботи формування у старших дошкільників складових інтелектуальної готовності до навчання у школі; з реалізація вихователем у практичній діяльності системи роботи щодо формування у старших дошкільників інтелектуальної готовності до навчання; з'ясування ефективності здійсненої роботи у порівнянні з результатами констатувального експерименту.

Будь-яка система роботи ґрунтується на конкретних принципах, які визначають її ефективність та мету. Зокрема *мета* полягає у формуванні в дітей під час їх перебування у ЗДО компонентів інтелектуальної готовності. Висхідними положеннями моделі стали принципи: гуманізації освітньої взаємодії, активність суб'єктів навчально-виховного процесу, домінуючої ролі пізнавальної активності під час пошуку інформації, індивідуального та діяльнісного підходів.

Так, принцип гуманізації освітнього процесу передбачає взаємоповагу його учасників один до одного, культуру спілкування та поведінки, сприятливу морально-психологічну атмосферу, повагу до особистості вихованця з боку педагогів. На цьому положенні неодноразово наголошували Т. Поніманська, О. Коноко, Т. Піроженко, С. Ладивір, Л. Проколієнко та ін. Принцип активності суб'єктів освітнього процесу полягає у дієвій позиції учасників, їх зустрічній активності, у мотивах і прагненні до саморозвитку й вдосконалення власної особистості. На це положення у різний час акцентували увагу Л. Виготський, Л. Божович, О. Леонтьєв, О. Запорожець, С. Рубінштейн, С. Максименко, Г. Костюк, Т. Маркова та ін.

Наступний принцип – принцип пізнавальної активності у пошуку необхідної інформації полягає у виробленні практичних навичок самостійного пошуку матеріалу, оперування ним, вдосконалення пізнавальної діяльності й власної особистості. Це положення відстоювали у різний час Д. Ельконін, П. Блонський, М. Холодна, Н. Виноградова, З. Борисова та ін. Наступний принцип – принцип індивідуального підходу передбачає отримання тієї допомоги підростаючою особистістю, якої саме вона потребує, це увага до її індивідуальних рис поведінки, до мотивів діяльності тощо. На важливості цього положення наголошували у різний час І. Бех, О. Савенков, В. Кузьменко, Н. Гавриш та ін. Заключним принципом системи є принцип особистіно-діяльнісного підходу, який передбачає формування особистості у діяльності і становлення діяльності завдяки зусиллям особистості. Це положення є основою

сучасної психолого-педагогічної науки, на якому постійно акцентують увагу О. Богуш, Г. Беленька, Н. Гавриш, О. Кононко та ін.

На основі зазначених принципів нами було визначено педагогічні умови формування інтелектуальної готовності до школи у дітей старшого дошкільного віку. Найбільш важливою, на нашу думку, педагогічною умовою формування інтелектуальної готовності до школи є *цілеспрямоване формування у дітей старшого дошкільного віку пізнавальної мотивації*. Так, І. Лаврентьєва вважає, що умовою розвитку пізнавальної активності дитини, її зростання залежить від експериментальної діяльності вихованців. Вона зазначає, що обмеження творчості, проявів власної активності дошкільників призводить до формального навчання. Відповідно, призначення набутого досвіду малюк не розуміє. Пізнавальна залишається незмінною, а тому не розвивається. Таким чином, прогресивний розвиток дошкільняти може відбуватися лише за умов, які дають йому змогу стати суб'єктом власної пізнавальної діяльності. Застосування особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти, на противагу авторитарному підходу, якісно змінює роль і місце дитини в пізнавальному процесі – акцент при цьому переноситься на діяльну особистість [41].

С. Ладивір засвідчує, якщо не створити *розвивальне середовище для стимулювання дитячої допитливості*, можна за весь день не почути жодного звертання дитини до вихователя з пізнавальним запитанням, а на заняттях не зможуть діяти самостійно, проявляти ініціативи при виконанні завдання. Тому слід розкривати навколишній світ інформативно і змістовно, в яскравому емоційному форматі, викликаючи у дітей емоційно позитивне ставлення до нього. Розповідь дорослого має доповнюватися самостійною творчою продуктивною діяльністю дітей: створення тематичних малюнків, виробів з природних матеріалів, гербаріїв тощо. Діти із задоволенням та інтересом за такої умови складають розповіді і казки про життя домашніх і диких тварин, відтворюють їх в іграх-драматизаціях. Така діяльність дає дітям змогу не лише дізнатись про щось нове, а й пережити, присвоїти отримані знання [45].

Авторка відстоює цілу низку умов, що мають безпосередній вплив на формування пізнавальної мотивації дошкільників [44]: висока міра пізнавальної активності, використання педагогом завдань дослідницького характеру; висока міра складності навчання; розмаїття навчально-дидактичних засобів для стимулювання навчальної діяльності у розпорядженні працівників дошкільної освіти; підвищення ролі художнього слова під час взаємодії із вихованцями. Емоційна підтримка з боку педагога пізнавальних інтересів, вищих почуттів розумового плану.

Також головними умовами для розвитку інтелектуальних здатностей вихованців старших груп В. Кудрявцев називає [39]: наявність пізнавальних завдань, які стимулюють до експериментів, стимулювання способів отримання знань: міркування, формулювання висновків, використання елементів мозкового штурму, аналіз події з різних поглядів, думок, прийняти інше бачення проблеми, виробити стратегію дій. Крім того достатньо важливими завданнями є: правильне розуміння індивідуальних відмінностей дошкільників; створення позитивного психологічного клімату у групі; отримання насолоди від навчання. Сприятлива емоційна атмосфера гносеологічної діяльності дітей спрямована на підтримання пізнавальної мотивації дошкільника. Як бачимо, розглянуте положення має на меті збагачення інтересу 6 - 7 років до навчальної діяльності.

У старших дошкільників розвивається потреба в знаннях, коли дітям не надають готових знань чи істин. Це значно активізує пізнавальну діяльність малюків, ставить їх перед необхідністю шукати відповідь на певне запитання. [46]. Як бачимо, акцент на розвитку пізнавальної мотивації дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі дошкільного закладу освіти для сприяє їх пізнавальному розвитку й формуванню інтелектуальної готовності до школи.

Пізнавальна потреба або мотив задовольняється в учінні, що виникає у період дошкільного дитинства власне з гри. Сполучною ланкою між навчанням і грою вважаються дидактичні ігри. Тому наступною педагогічною умовою розвитку інтелектуальної готовності до школи є використання дидактичних

ігор і педагогічне керівництво ними з боку вихователя. Вони як засіб навчання відіграють значну роль у тому, що: зростає бажання до пізнання невідомого; підвищується насиченість навчального матеріалу; зростає активність дітей у процесі засвоєння практичного та теоретичного досвіду; виникають нові різні мотиви учіння вихованця, зростає довільність психічних процесів, підвищується працездатність.

Як навчальний засіб зорієнтована на виховання у майбутніх школярів жаги до невідомих фактів, виникнення зацікавленості до окремих сфер діяльності, збагачення способів набуття знань. Такий вид ігор дозволяє почуватися невимушено й спрямовувати увагу дітей у потрібному руслі. Так, Т. Рудакова відмічає вплив такого роду ігор на вдосконалення пізнавальних психічних процесів дитини, розвиток на їх основі особистісних властивостей (працездатності, уважності, дисциплінованості). Так, дитина, виконуючи певні дії в уявній ситуації, довго не втомлюється, у неї зберігається інтерес до виконуваної діяльності, вона активна, життєрадісна [77, с. 8]. У таких іграх вона копіює поведінку реальних людей й формується сама як індивідуальність.

Так, О. Запорожець наголошував на тому факті, що ігрова діяльність є чинником психічного розвитку дитини. Організуючи її під час навчання, виникають певні умови для швидкого засвоєння досвіду індивідом, для виховання найбільш цінних властивостей розуму та характеру. Вона безпосередньо впливає на формування внутрішнього плану дій, розвиває здатності до символічних дій мислення. Крім того неоціненним є її внесок у розвиток пізнавальних можливостей, які дозволяють маленькій особистості вчитися самостійно здобувати нові відомості та факти, використовувати їх у практичній діяльності [28].

Цей вид дитячої активності ґрунтується на добровільній основі. При цьому її учасники орієнтовані на здобуття конкретного результату. Вони, навіть, не здогадуються про існування навчального та ігрового завдань. Під час гри виникає інтерес до діяльності, який підтримується за рахунок уваги,

довільності дій, підкоренню правилам. Діти концентруються власне на процесі, інколи не здогадуються, що в цей час вони навчаються. [15, с. 37].

Дидактична гра – важливий чинник розвитку когнітивних процесів та в цілому інтелектуальної сфери дитини. Якщо вихователь дотримується методики їх проведення, то діти відчують зацікавленість, радіють участі в ній, що підвищує значення гри в навчанні. Це не лише засіб засвоєння окремих знань і уявлень. Ряд дослідників, зокрема Л. Артемова, О. Запорожець та ін., відмічають її сприяння загальному розвитку дитини, формуванню здібностей, дитячої допитливості. Як педагогічне явище, вона залучає дошкільників до активного пізнання навколишньої дійсності, допомагає виявити зв'язки між предметами та явищами світу. За вмілого керівництва педагог спрямовує її в потрібному дидактичному напрямі, за необхідності активізує її перебіг різними прийомами, підтримує зацікавленість нею, стимулює активність тих, у кого помічає певні труднощі.

Науковці вважають, що цьому видові активності властива специфічна структура, яка дозволяє її використовувати з метою виховання пізнавального інтересу. Так, її *основою є навчальний характер*. Він полягає у засвоєнні досвіду поведінки під час розв'язання завдань, які були поставлені грою. Як особливий шлях переробки інформації, вражень з навколишньої дійсності – найбільш доступний для дітей вид діяльності. Дитина грає в ситуаціях, які вона сама ж вигадала, створила. Водночас, в той же час робота з образом, що пронизує всю ігрову діяльність, стимулює процес мислення. Дидактичні ігри містять *навчальне завдання*, яке має бути розв'язане. Під час активності дитина опановує цілу низку еталонів, розпочинаючи сенсорними, моральними, та завершуючи практичними. Дошкільники уточнюють власні знання та уявлення, вчаться застосовувати їх на практиці. В результаті засвоєння компонентів у них поступово формується інтерес до навчальної діяльності [32].

Важливим компонентом такого роду ігор є *правила*. Вони виконують роль організуючого чинника ігрових дій та поведінки вихованців. Перелік основних вимог до реалізації гри ставить учасників в однакові умови, визначає

послідовність ходів, спрямовує на дотримання її змісту, вирішує суперечності, які виникають по ходу між її учасниками, нагороджує в кінці переможців. Така активність орієнтує на дотримання етичних норм у поведінці гравцями [11].

Мета навчальних ігор полягає у практичному спрямуванні: від теорії до практики. Засвоїти важливий досвід дитина зможе лише в тому випадку, коли усвідомить його необхідність. У такому випадку вона проявлятиме до нього зацікавленість, навіть тоді, коли вихователь вже не впливатиме на гравців. Саме тому такі ігри несуть у собі приховані можливості щодо засвоєння знань і уявлень, а також містять педагогічний потенціал вдосконалення пізнавальних можливостей дітей [3].

Тому поняття «дидактична гра» охоплює її педагогічну цінність та широке коло можливостей її використання. За фактом – це колективна взаємодія гравців, яка спрямована на вправління з метою формування ефективних способів поведінки, прийняття відповідних рішень у спеціально створених умовах життєдіяльності. Вона передбачає також використання додаткових методів і прийомів, які сприятимуть відтворенню реальності ситуації. У процесі гри виникає спонування, яка передбачає взяття на себе конкретних обов'язків (ролі) та чітко їх дотримуватися під час її перебігу. Визначена правилами система дій одночасно є метою пізнавальної діяльності та набуває конкретного змісту у свідомості дитини. Тому, успішне дотримання дошкільником ролі контролюється і, відповідно, усвідомлюється.

Як бачимо, підбираючи такого педагогічні засоби важливо поєднати найбільш важливі його аспекти – навчальний і ігровий. Вони мають повною мірою відповідати вимогам відповідного розділу програми. Потім педагог має послідовно поставити завдання, намітити орієнтири ігрової ситуації, розробити правила, поставити мету та зорієнтувати учасників на її досягнення за допомогою окреслених ігрових дій та ігрового задуму. Ці два елементи між собою є завжди взаємопов'язаними. Так з'являється цікавість, усвідомлюється ігровий задум. Як результат - виникає спрямована активність. Отже, знання

основ педагогічного керівництва дидактичними іграми робить їх важливим чинником освітнього процесу в ЗДО.

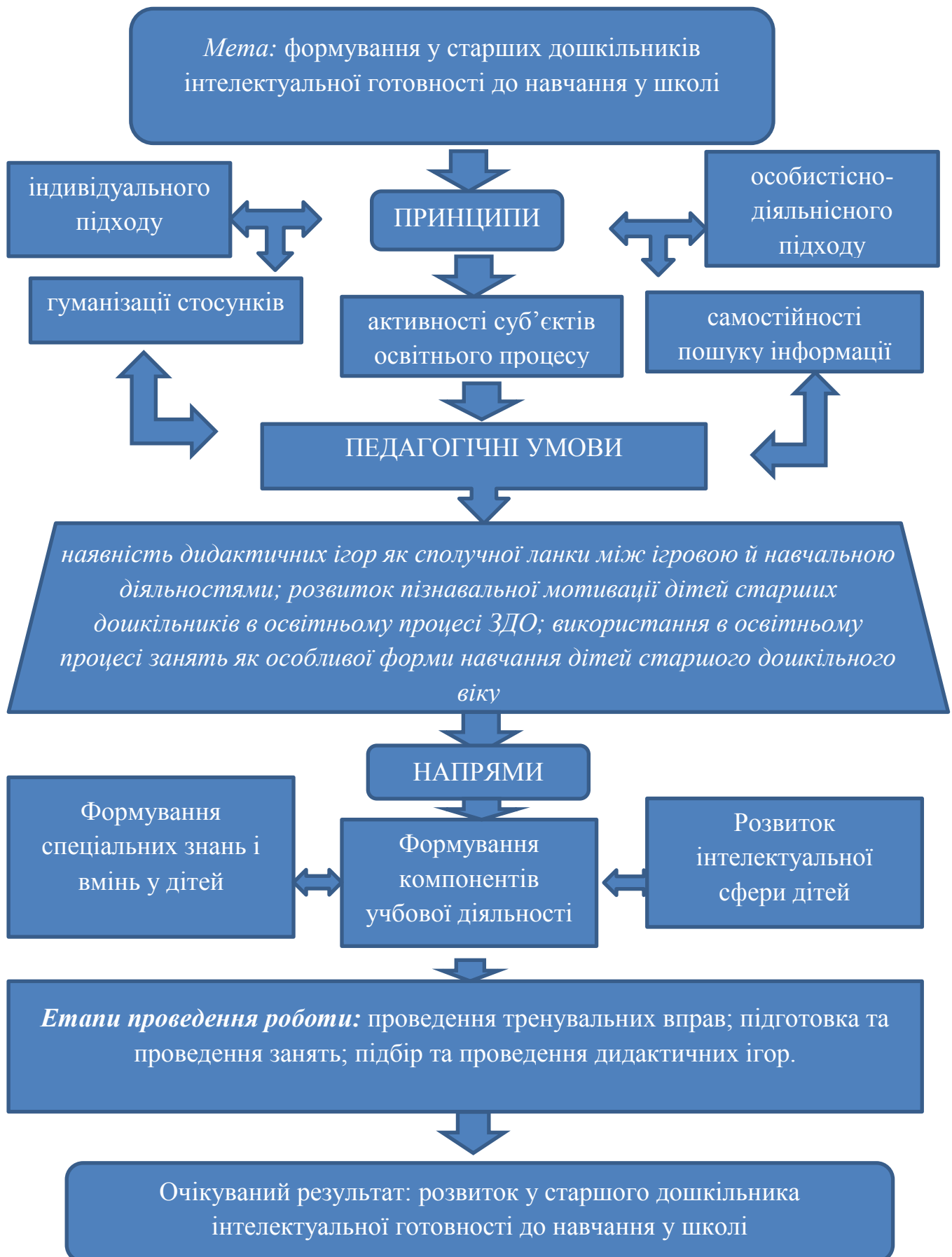
Наступна педагогічна умова – *використання в освітньому процесі занять як особливої форми навчання у дошкільній установі*. Її розуміють у якості особливої взаємодії між педагогом і дитиною. Засобом тут є спілкування. Це форма організації навчання у освітніх закладах, зокрема в ЗДО. Під час занять вихованці розглядають тему, яка пропонується змістом програми. Вона повідомляється вихователем. Після цього увазі дітей представляється нова інформація. У процесі заняття уточнюють та актуалізують необхідні знання, навички, вміння. Після чого відбувається пошук шляхів розв'язання задачі. Заняття бувають різних видів і певної організації. А тому на них дошкільники можуть творчо реалізувати власний досвід у певній темі. Заняття у дошкільній педагогіці є одним із основних прообразів навчальної діяльності, яка розпочинає формуватися у старших дошкільників.

Відповідно до форм організації дітей на занятті розрізняють його види: групове, фронтальне, індивідуальне. Індивідуальна взаємодія може відбуватися у процесі спостереження, обстеження предметів, явищ природи. Групова взаємодія передбачає спільні вправи, де дії вправління зорієнтовані на вдосконалення знань та усвідомлення способів дій. Вона відбувається за ініціативою педагога. Фронтальна взаємодія передбачає співпрацю з усім складом групи. Вона є доцільною під час пояснення нового матеріалу, способу здобуття знань, під час виконання творчих проектів тощо.

Сучасна дидактика розглядає заняття з кількох аспектів, як зазначає Н. Гавриш. З одного боку, заняття сприймається як урок мета якого полягає у формуванні необхідних нових знань. Основна мотивація у вихователів, які дотримуються такого підходу, полягає у тому, щоб підготувати дітей до навчання у школі. Саме тому педагоги у дошкільному закладі намагаються реалізувати у занятті ознаки шкільного уроку, починаючи з дисципліни, високого рівня фонологізації з боку дорослого, мінімальної кількості фізичної й емоційної активності з боку дитини. З іншого боку, заняття має задовольняти

розвитку індивідуальним особливостям дітей, відповідати їхнім віковим потребам. Тобто діти мають вільно почуватися під час виконання навчального завдання, реалізовувати власні пізнавальні потреби, як спостерігаючи за вихователем, так і здійснюючи учбову діяльність самостійно чи разом із ним. Отже, заняття має поєднувати у собі зустрічні форми активності, яка полягає у засвоєнні необхідної системи знань і розвитку особистості, саме тоді воно буде справжньою формою організації пізнавальної діяльності дітей [20, с. 18].

Модель формування в освітньо-виховному процесі ЗДО складових інтелектуальної готовності до навчання у школі у дітей старшого дошкільного віку

Таким чином, нами було визначено, що мета формувальної частини експерименту полягає у формуванні в освітньо-виховному процесі ЗДО складових інтелектуальної готовності до навчання у школі у дітей старшого дошкільного віку. Висхідними її положеннями було зазначено принципи гуманізації освітнього процесу, активності суб'єктів освітнього процесу, пізнавальної активності у пошуку необхідної інформації, індивідуального підходу, особистісно-діяльнісного підходу. Основними педагогічними умовами розвитку інтелектуальної готовності до школи у нашому дослідженні стали: використання в освітньому процесі дидактичних ігор як сполучної ланки між ігровою й навчальною діяльностями; розвиток пізнавальної мотивації дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі дошкільного закладу освіти; використання в освітньому процесі занять як особливої форми навчання дітей старшого дошкільного віку.

3.2. Методика формувальної частини експерименту щодо розвитку інтелектуальної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі

Програма щодо формування інтелектуальної готовності дитини до школи простежується передбачала такі напрямки: формування у дітей системи знань про навколишній світ, про елементи навчальної діяльності а також розвиток пізнавальних психічних процесів. Для цього використовували різноманітні дидактичні ігри, розвивальні (тренувальні) вправи-ігри, навчальні заняття.

Система ігор по формуванню пізнавальних психічних процесів:

Ігри на розвиток уваги:

«Муха». Мета: формувати вміння дітей вільно вправлятися в іграх на розвиток уваги. Інструкція: « У кожного з вас є ігрове поле. На полі живе «чарівна » муха. Вона рухається лише за командою. Коли я говоритиму: «муха вгору» ви будете пересувати її на клітинку вгору, коли я говоритиму: «муха вниз » ви будете пересувати її на клітинку вниз. На різні команди ви будете пересувати своїх « мух » у заданому напрямку. Вона не може виходити за межі поля. Якщо я говоритиму неправильну команду ви будете плескати в долоні ».

«Розстав знаки за зразком» Мета формування здатності орієнтації на зразок. Інструкція: «У кожного з вас є листочок. У верхній частині якого, намальовані трикутник із рисочкою, коло із хрестиком, прямокутник із галочкою, ромб із кружечком. У нижній частині листочка зображені такі ж самі геометричні фігури, але всі вони розгубили свої позначки. Вам необхідно до кожної з них домалювати свою позначку».

«Будь уважним». Інструкція: «Давайте станемо всі в коло. Я буду давати вам різні команди, а ви будете їх виконувати. Коли я говоритиму « коні », ви будете бити ногою об землю, коли говоритиму « зайчики », ви будете стрибати на двох ногах. Якщо я говоритиму « чаплі », ви будете стояти на одній нозі, ну а коли я говоритиму « ластівки », ви будете махати руками ніби крилами».

Ігри на розвиток пам'яті, передбачають розвиток у дітей процесів пам'яті. Дидактична гра « Скульптор». Інструкція: «Зараз хтось із вас буде скульптором, а інші будуть «глиною». Скульптор має виліпити з « глини » скульптуру. Коли все буде готово, він вийде за двері а я внесу певні зміни в його скульптури. Коли скульптор зайде, то він мусить відгадати які я внесла зміни у його витвори».

«Пари слів». Інструкція: « Я буду називати вам пари слів пов'язаних за змістом (стіл – чашка, кішка – молоко, собака – кістка, дівчинка – лялька, хлопчик – машинка, тарілка – суп, дерево – гілка, птах – гніздо, курка – яйце, двері - замок, будинок – дах, кофта – гудзик », а ви мусите уважно їх слухати і запам'ятовувати. Потім я називатиму одне слово із пари, а ви будете називати інше».

Гра «Повтори малюнок ». Інструкція: «Зараз я по-черзі буду показувати вам різноманітні малюнки, а ви будете уважно їх роздивлятися і запам'ятовувати. Потім я заховаю їх а ви на чистих аркушах паперу самостійно намалюєте їх усі по-пам'яті».

Дидактичні розвивальні ігри на розвиток мислення. Їх мета полягає у розвитку у дітей старшого дошкільного віку вміння мислити у незвичних ситуаціях.

«Четвертий зайвий ». Інструкція: « У мене є картки на кожній з яких зображено по чотири предмети, три значною мірою подібні один до одного, і лише один відрізняється від інших. Вам необхідно уважно розглянути кожний окремих предмет на картці, знайти один зайвий і виділити його рамочкою».

«Знайди предмет за описом». Інструкція: «Зараз ми пограємо в гру. У мене є «чарівний мішечок» у якому знаходяться маленькі іграшки. Давайте уважно розглянемо, що є у кожної з них. Після цього я заховую іграшки в мішечок, а ви будете по-черзі запускати туди руку і на дотик відгадувати предмети».

«Гра з м'ячем». Інструкція: «Давайте станемо в коло. У мене є м'яч, я буду кидати кожному з вас цей м'ячик і називати слово яке означає родові поняття, а ви будете ловити його і кидати мені назад, при цьому називаючи видове поняття цього слова. (меблі – стіл, шафа, стілець...; посуд – ложка, чашка, тарілка...; а потім навпаки ».

Ігри на розвиток уяви. Мета: за допомогою ігор розвивати у дітей уяву.

Назва: «Придумай речення за малюнком». Інструкція: «У мене є серія малюнків які пов'язані певним сюжетом. Уважно розгляньте, що на них намальовано. А потім про себе продумайте розповідь за цими картинками і по-черзі розкажіть усім іншим».

«Словниковий потяг». Інструкція: «Зараз ми з вами пограємо у словниковий потяг. Я буду потягом, а ви вагонами. Вагони чіпляються один до одного останньою буквою. Коли ми зберемо потяг, він вирушить у подорож (потяг – груша – абрикос – собака – ананас)».

«Привітай ляльку з днем народження». Інструкція: « У ляльки Марії сьогодні день народження і ми запрошені до неї в гості. Зараз кожен із вас повинен по-своєму привітати ляльку зі святом». Також для розвитку у дітей вміння добирати до слів аналогії, використали таку вправу, яка має назву «Аналогії». Інструкція: «Я називатиму тобі три слова. Два з них підходять одне до одного, тобто є парою. Тобі треба буде придумати слово, що підходить за змістом до третього слова, тобто знайти йому пару».

Слова до вправи: Окунь – риба, ромашка – (квітка); Морква – город, гриби – (ліс); Годинник – час, градусник – (температура); Око – зір, вуха – (слух); Добро – зло, день – (ніч); Праска – прасувати, телефон – (телефонувати); Літак – пілот, машина – (водій); Радіо – слух, телебачення – (зір); День – ніч, біле – (чорне); Гриби – ліс, пшениця – (поле); Ліхтар – світити, олівець – (малювати); Школа – учитель, лікарня – (лікар); Заєць – тварина, щука – (риба).

З метою формування словесно-логічного мислення використали оповідання яке називається «Вовк і коза». Мета: удосконалювати у дітей вміння сприймати на слух, розуміти й розкривати причинно-наслідкові зв'язки в оповіданні з підтекстом, розвивати словесно-логічне мислення, навички оперування виключно словесним матеріалом – певними поняттями, уявленнями, що виникають на основі сприймання словесного матеріалу. Інструкція: «Зараз я прочитаю невеличке оповідання, ви його уважно послухайте». Після прочитаного дітям пропонується відповісти на запитання: Що їсть вовк? Що їсть коза? Де паслася Коза? Навіщо вовк кликав Козу? Як Коза здогадалась, що Вовк хоче її з'їсти?

Для розвитку дрібної моторики рук використали завдання типу «Їзда по доріжці». Інструкція: «Ти – водій. Тобі потрібно проїхати ось до цього будиночка. Ти поїдеш ось так (на малюнку показую, як треба «їхати»). Олівець увесь час повинен рухатись по паперу, інакше вийде, що машина злетіла, як літак. Їдь акуратно, щоб машина не з'їхала з дороги».

З метою формування інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі використали систему занять.

Заняття № 1. «Ключики до серця» Мета: розвиток мовлення та грамота; вид: інтегроване; мета полягала у розвитку у дітей логічного мислення, зв'язного мовлення, уяви, емоційної чутливості; виховування позитивного ставлення до інших людей, бажання дружити, закладання основ моральності; вчити дітей будувати складнопідрядні речення з прийменником «тому що», встановлюючи причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати свою відповідь.

Активізувати словниковий запас під час гри «Перша думка». Учити розуміти образні вислови: «золоте серце », «безсердечна людина », «віддати серце », «серце плаче», «серце радіє» та пояснювати їхнє значення, самостійно оцінювати різні моральні ситуації.

Методи і прийоми: ігровий прийом, дидактичні ігри, пояснення, схвалення, заохочення. Матеріал: картки до дидактичної гри « Знайди свою половинку », надруковані речення для читання дітьми, сумна та весела маски для визначення емоційного стану людини, предметне зображення ключика.

Заняття № 2. Тематичне заняття з розвитку мовлення. Мета: розвивати у дітей фонематичний слух, мовлення, мислення, пам'ять; виховувати у дітей старшого дошкільного віку бажання вчитись, почуття взаємодопомоги; продовжувати вдосконалювати вміння дітей виконувати повний звуковий аналіз слова. Вчити складати речення із заданим словом, поділяти слова на склади, і визначати їх кількість у слові; розрізняти звуки за їх артикуляцією (голосні, приголосні), визначати їх місце у слові.

Словник: звук, голосний, приголосний, твердий, м'який, склад. Методи і прийоми: ігровий прийом, дидактичні ігри, пояснення, схвалення, заохочення.

Матеріал: роздатковий – звукові лінійки; демонстраційний – дошка, картинка із зображенням корови.

Заняття № 3. Заняття з формування елементарних математичних уявлень. Тема: «Колобок у Математичній країні»; тематичне. Мета: розвивати у дітей увагу, спостережливість, пам'ять, мислення, самостійність; виховувати бажання вчитись; спрямовувати дітей на отримання системних знань про навколишню дійсність, звертати увагу на розмаїття об'єктів. Вчити розв'язувати дослідницькі завдання, які мають альтернативні відповіді. Узагальнювати знання днів тижня, суміжних чисел, наземного транспорту. Удосконалювати вміння розв'язувати задачі на додавання та віднімання, вимірювати лінійкою, орієнтуватися на аркуші паперу.

Матеріал: іграшки: колобок, лисичка, ведмедик, зайчик; сюжетна картинка із зображенням звірів на вантажівці; дві миски (одна з овочами, друга

з фруктами); картинки із зображенням послідовності росту дерева; картки із зображенням будиночків і геометричних фігур; лінійки, олівці, картки з цифрами від 0 до 10; квіточки з номерами, паперові метелики; аркуш паперу та предмети для викладання.

Заняття № 4. Інтегрована форма взаємодії з формування елементарних математичних уявлень. Тема: «Математичні міста». Мета: розвивати у дітей старшого дошкільного віку спостережливість, пам'ять; виховувати позитивне ставлення до занять з математики, бажання працювати разом; вправляти дітей у розрізненні геометричних фігур, у розв'язуванні логічних задач; закріпити у дітей знання про цифри, вміння орієнтуватись у просторі. Формувати у дітей цілісне уявлення про навколишній світ; збагачувати лексичний запас словами-антонімами.

Заняття № 5. Тематичне заняття з природного довкілля «Мешканці лісу». Мета: розвивати у дітей увагу, вміння робити узагальнюючі висновки; виховувати любов до тварин, бережне ставлення до мешканців лісу; закріпити знання дітей про тварин, що живуть у лісі, їхній зовнішній вигляд, особливості поведінки. Спонукає до радісного спілкування з тваринами, сприяти дотримуванні основних правил поведінки в природі. Вчити складати складнопідрядні речення з прийменником «щоб ». Вчити дотримуватись правил природокористування. Уточнити вміння дітей визначати й називати частини тіла тварин, доповнити знання дітей інформацією про відмінності між дикими та свійськими тваринами;

Матеріал: демонстраційний – зображення-картки диких тварин (ведмедя, зайця, вовка, їжака, білки, лисиці), дерева й будинку; фланелеграф; роздатковий матеріал: картки із зображенням диких тварин, свійських тварин (собаки, корови, кози, свині).

Заняття № 6. Тема: «Моя родина». Мета: розвивати інтонаційну виразність мовлення, вправляти в складанні невеликих розповідей за темою; розвивати і підтримувати почуття поваги, турботливе ставлення до близьких; виховувати любов до близьких та рідних людей; навчити усвідомлювати свою

залежність від представників старшого покоління; формувати вміння співвідносити обраний стиль поведінки з реакцією на нього інших людей.

Методи і прийоми: розповідь, показ, пояснення. Матеріал: фото сім'ї, малюнки із зображенням окремих моментів життя родини.

З метою формування інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі використали дидактичні ігри. Дидактичні ігри, які було нами використано, належать до доробку українського науковця Л. Артемової [4, с. 71 - 96] і представлено у навчально-методичному посібнику. Нами було обрано ігри, які, на нашу думку, більшою мірою стосуються питання формування інтелектуальної готовності до школи у дітей старшого дошкільного віку.

Дидактична гра «Школа». Мета: створити умови для практичної реалізації інтересу дітей до школи, діяльності вчителя, стосунків між учнями. Підтримувати у дітей бажання бути старанними та прагнення навчатися. Ігрове завдання: успішно навчати та вчитися. Правила гри: Вчитель дає завдання дітям, допомагає їм. Діти старанно і самостійно виконують завдання. Матеріал: картки, цифри, геометричні форми; різного роду азбуки та каси літер; дитячі книги, казки тощо. Гра: діти діляться на декілька різних груп – класів, у кожного свій урок: математика читання, праця. Коли урок закінчується, кожен учень класу демонструє свої досягнення та за правильно виконане завдання отримує фішку. Якщо фішку отримали всі учні класу, то її отримує й учитель. Перемагає той клас, який має найбільшу кількість фішок.

Дидактична гра «Пори року». Мета: вчити бачити сезонні зміни у погоді, рослинах, поведінці тварин, житті та праці людей. Ігрове завдання: обрати те, що відповідає певній порі року. Правила гри: пригадати, що у яку пору року відбувається. Допомагати один одному. Матеріал: «Цілий рік» - велике коло, диск, який обертається. Він поділений на чотири сектори для яких характерними є відповідні кольори (зима – білий, весна – зелений, літо – розовий, осінь – жовтий). Гра: обертаємо диск року. Діти, які поділені на команди мають пригадати вірші та правильно розташувати картинки у певному

секторі диска (тварини, рослини, люди, природа). За правильне розміщення – надаються фішки. Перемагає команда, яка зібрала найбільше фішок.

Дидактична гра «Бібліотека». Мета: навчити дітей дотримуватися правил користування бібліотекою, вільно використовувати знання літературних творів. Ігрове завдання: замовити книжку за допомогою загадки або відгадати її. Правила гри: розповісти про книгу, не називаючи її. Впізнати книжку за картинкою, за розповіддю про неї. Матеріал: дитячі книжки і книжки, які виготовлені дітьми. На палітурках і сторінках наклеєні герої знайомих дітям казок, віршів, оповідань. Гра: Разом із дітьми пригадати правила користування бібліотекою. Потім діти обирають 3 – 4 бібліотекарі, у кожного із яких – по декілька книжок. Діти також розподіляються на три – чотири групи. Кожну групу обслуговує один бібліотекар, який показує книжки із різними картинками. Щоб отримати книжку, яка сподобалася, дитина має назвати казку, оповідання, продекламувати кілька рядів вірша.

Дидактична гра «Допомогти Федорі». Основне завдання полягає у: навчанні дітей аналізу зображень предметів за окремими частинами, вдосконалювати творчий задум однолітка. Формувати прагнення до допомоги іншим. завдання до гри: допомога тітці Федорі. Основні вимоги: за окремими частинами відтворити зображені об'єкти. Спільно створити необхідні предмети. Дидактичний матеріал: зображення посуду, меблів, продуктів; олівці, фломастери; картки. На початку пригадують із дітьми сюжет твору К. Чуковського: потрібна допомога Федорі. Набір карток на столі розглядається. Діти обирають кожен одну і завершують незакінчене на ній зображення. Потім об'єднуються за схожими ознаками предметів (посуд, меблі тощо) і пропонують їх Федорі. Виграє група дітей, яка правильно зобразила предмети, та вірно об'єдналася у групу.

Дидактична гра «Школа пожежників». Мета: ознайомити дітей із правилами пожежної безпеки, вчити швидко і правильно приймати рішення, виховувати почуття відповідальності до ровесників. Ігрове завдання: не допустити виникнення пожежі. Правила гри: не повторювати варіанти рішення

ситуації, які були раніше названі іншими дітьми. Правильно оцінювати відповіді. Матеріали: картки на яких зображені різні випадки виникнення пожежі. Розроблені вихователем проблемні ситуації, які ставлять дітей перед вибором – 1) попередити виникнення пожежі, 2) погасити пожежу або покликати дорослого, 3) нічого не робити. Гра: картки виставляють на дошці, задають проблемні ситуації. Діти, які вирішили ситуацію підходять до ведучого і повідомляють йому своє рішення. Рішення оцінюється фішкою. Коли бажаних немає, кожен називає вголос своє рішення. Після чого робиться узагальнення щодо поведінки у ситуаціях.

«Дорожні знаки». Завдання: потрібно пояснити дітям основи зображень на знаках та дотримуватися їх вимог, виконувати правила дорожнього руху. Виховувати вміння бути уважним. Ігрове завдання: орієнтуватися в дорожній ситуації. Правила гри: дотримуватися правил дорожнього руху, слідкувати за виконанням правил інших дітей. Матеріал: медальйони із зображенням дорожніх знаків, відривні талончиками, іграшкові тварини. Процес гри: діти поділяються на пішоходів, автомобілі, дорожні знаки й одягають на себе відповідні медальйони. Дорожні знаки займають визначені для них місця. Спочатку в дорогу відправляються пішоходи, потім авто. Оцінюють пішоходів авто, а потім, навпаки, пішоходи оцінюють авто. Гра повторюється до тих пір, поки діти не навчаться дотримуватися правил руху.

Підібрані нами ігри-вправи, навчальні заняття та дидактичні ігри проводяться зі старшими дошкільниками як додаткові до плану вихователя. Порядок проведення елементів методики нами було визначено такий: на першому тижні проводяться вправи на розвиток пам'яті та уваги; потім проводяться заняття з розвитку мови та дидактична гра «Дорожні знаки»; проводяться ігри-вправи, які спрямовані на розвиток уяви; наступний етап – проводяться заняття «Моя родина» та «Ключики»; після занять проводяться дидактичні ігри «Дорожні знаки» і «Допоможи Федорі»; проводяться ігри вправи на розвиток уяви і мислення, а після них заняття «Колобок у математичній країні» та «Математичні міста»; проводяться дидактичні ігри

«Школа» та «Школа пожежників»; наступний етап – проведення вправ на розвиток мислення і мовлення, а після них проводиться заняття з розвитку мовлення, яке завершує дидактична гра «Бібліотека».

Під час реалізації створеної нами системи роботи з формування у дітей старшого дошкільного віку інтелектуальної готовності до шкільного навчання дотримувалися такої послідовності: ефект ігор-вправ на розвиток пізнавальних психічних процесів закріплювали за допомогою навчальних занять, а потім узагальнювали всю роботу за допомогою дидактичних ігор, які поєднують у собі навчальний і розвивальний аспекти пізнавальної діяльності.

3.3. Контрольний етап експерименту

На заключному етапі дослідження нами було проведено контрольний зріз отриманих результатів контрольної та експериментальної груп вибірки, з метою з'ясування ефективності системи роботи з формування інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі, що передбачало проведення аналогічних діагностичних процедур констатувальної частини експерименту.

Використання аналогічних діагностичних процедур дозволило нам порівняти кількісні дані та сформулювати певні узагальнення щодо розумової готовності старших дошкільників до навчання в школі. На контрольному етапі дослідження було встановлено позитивну динаміку розвитку інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Внаслідок здійсненої роботи, значно зросла кількість досліджуваних у яких підвищилась інтелектуальна готовність до навчання в школі. Зокрема, старші дошкільники експериментальної групи покращили свої показники інтелектуальної готовності до навчання в школі, натомість показники контрольної групи мають незначні покращення. Розглянемо більш детально отримані показники на контрольному етапі дослідження.

Для початку порівняємо отримані результати за критерієм загальна готовність до шкільного навчання отриманого за допомогою методики Керна-Грасека, показники представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Орієнтовний рівень загальної готовності до школи

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки досліджуваних	Показники розумового розвитку до експериментального впливу			Показники розумового розвитку після експериментального впливу		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	12	40	48	20	52	28
Контр. група	12	44	44	16	44	40

У табл. 3.1 представлено увазі три основні колонки, у яких розміщено отримані показники експериментальної та контрольної груп до початку експерименту та після його завершення. Порівнюючи показники вибірок відмічаємо те, що у ЕГ зміни є більш суттєвими. Так, значно збільшилася кількість дітей із високим рівнем готовності до школи (+8%), та зросли показники у групі старших дошкільників із середнім рівнем готовності (+12%) до шкільного навчання. Як бачимо, наявною є позитивна динаміка в експериментальній групі, яка вказує на те, що відбулося зростання загального рівня розвитку готовності до школи. При цьому позитивна динаміка становить +20%. Натомість, зміни, які відбулися у КГ є незначними, оскільки позитивні зрушення становлять +4%.

Проаналізуємо тепер отримані результати старших дошкільників, які належать критерію інтелектуальної готовності до навчання. Спершу здійснімо якісний аналіз показників «Змальовування групи крапок», які представлені у відсотках у таблиці 3.2. і вказують на здатність дітей старшого дошкільного віку орієнтуватися на зразок та їх просторові уявлення, що є важливими здатностями розумової сфери особистості.

Відтворення послідовності подій старшими дошкільниками

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки досліджуваних	Причинно-наслідкова послідовність подій до експерименту (рівні)				Причинно-наслідкова послідовність подій після експерименту (рівні)			
	Високий	Достатній	Середній	Низький	Високий	Достатній	Середній	Низький
Експ. група	9	30	33	28	20	40	22	18
Контр. група	8	30	34	28	10	30	32	28

Порівнюючи результати ЕГ і КГ до і після експерименту бачимо, що вони зазнали змін. Так, у ЕГ збільшився відсоток дітей з високим рівнем відтворення послідовності подій: було 8% стало 20% (+12%). Спостерігається позитивна динаміка на достатньому рівні з 30 % до 40 % (+10 %). Зазнав змін і відсоток дітей із середнім рівнем: кількість зменшилася з 33 % до 22 %. Аналогічні тенденції у показниках і низького рівня причинно-наслідкового бачення подій: з 28 % до 18 %. У КГ, на нашу думку, зміни є менш значущими. Із 8 % до 10 % збільшується відсоток дітей із високим рівнем. Відсоток досліджуваних достатнього рівня змін не відбулося взагалі 30 % до і після. Старших дошкільників стало менше на 2 %. Зовсім не змінився показник низького рівня. Позитивна динаміка становить +4 %. Як бачимо, відсоток дошкільників із високим рівнем розвитку вказаних розумових властивостей зростає як в ЕГ, та і в КГ. Однак більш значущими є позитивні зрушення показників в експериментальній групі досліджуваних.

Розглянемо наступний показник інтелектуальної готовності старших дошкільників до навчання у школі – образні уявлення дітей, які залежать від перцептивних та мнемічних дій. У констатувальному експерименті ці показники були достатньо розвиненими. Результати за цим показником представлено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Рівень сформованості образних уявлень (перцептивні та мнемічні дії)
старших дошкільників**

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки досліджуваних	Перцептивні та мнемічні дії до експерименту			Перцептивні та мнемічні дії після експерименту		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	36	36	28	44	40	16
Контр. група	36	32	32	40	32	28

Проаналізуємо показники сформованості образних уявлень у структурі інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку. Порівнюючи показники до і після експерименту бачимо, що вони зазнали змін як у ЕГ так і в КГ. Так, у ЕГ відсоток дітей із високим рівнем збільшився від 36% до 44%, відсоток дошкільників із середнім рівнем збільшився від 36% до 40%, а кількість дітей із низьким рівнем зменшилося із 28% до 16%. В цілому позитивна динаміка образних уявлень у ЕГ складає 12%. У КГ позитивна динаміка складає 4%, тому зміни у ЕГ є більш значущими, ніж у КГ.

Розглянемо наступний показник інтелектуальної готовності дітей до навчання у школі – рівень операції узагальнення розумової сфери. Результати, які було отримано у констатувальному експерименті вказували на те, узагальненість мислення не була достатньо розвинена у старших дошкільників. Результати за цим показником представлено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

**Рівень сформованості операції узагальнення розумової сфери старших
дошкільників**

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки досліджуваних	Операція узагальненості до експерименту			Операція узагальненості після експерименту		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	4	36	60	16	40	44
Контр. група	4	32	62	4	36	56

Порівнюючи показники у ЕГ і КГ вибірки бачимо, що вони зазнали змін. Так, у ЕГ групі відсоток дітей із високим рівнем операції узагальнення збільшився від 4% до 16%, із середнім рівнем – із 36% до 40%, а дітей із низьким рівнем розумової операції зменшилося з 60% до 44%. В цілому позитивна динаміка складає 16%. У КГ зміни не такі кардинальні. Зокрема кількість дітей із високим рівнем узагальнення не змінилася, натомість дошкільників із середнім рівнем розумової операції стало на 4% більше. Як бачимо, зміни є більш значущими у ЕГ.

Розглянемо наступний показник інтелектуальної готовності дітей до навчання у школі – децентрацію мислення. Результати, які було отримано у констатувальному експерименті вказували на те, ця властивість мислення не була достатньо розвинена у старших дошкільників. Результати за цим показником представлено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Рівень сформованості децентрації мислення старших дошкільників

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки досліджуваних	Децентрація мислення до експерименту			Децентрація мислення після експерименту		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	16	36	48	24	40	36
Контр. група	16	36	48	16	40	44

Порівнюючи показники у ЕГ і КГ вибірки бачимо, що вони зазнали змін. Так, у ЕГ зросла кількість дітей із сформованою децентрацією мислення з 16% до 24%, дошкільників із середнім рівнем цієї властивості – з 36% до 40%, а дітей із низьким рівнем децентрації мислення зменшилося із 48% до 36%. Позитивні зрушення становлять 12%. Зміни у КГ групі не є значущими.

Розглянемо показники, які були отримані внаслідок розподілу дітей за рівнями розвитку інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Результати представлено у табл. 3.6.

Рівні розвитку інтелектуальної готовності до навчання дітей старшого дошкільного віку

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки досліджуваних	Рівень інтелектуальної готовності до експерименту			Рівень інтелектуальної готовності після експерименту		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	16	32	52	28	48	24
Контр. група	16	32	52	20	40	40

Порівнюючи показники інтелектуальної готовності у дітей до і після експерименту бачимо, що вони зазнали змін. Так, у ЕГ збільшився відсоток дітей із високим рівнем з 16% до 28%, із середнім рівнем із 32% до 48%, а дітей із низьким рівнем стало значно менше 24%. В цілому позитивна динаміка складає 28%. Показники КГ змінилися у позитивну сторону 12%. Як бачимо, після експериментального впливу існує позитивна динаміка показників, яка є більш значущою у ЕГ, що вказує на ефективність системи роботи з формування інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку.

Таким чином, внаслідок здійснення формувальних впливів на розумову сферу дітей старшого дошкільного віку було відмічено позитивну динаміку у зростанні показників інтелектуальної готовності до навчання: орієнтування на зразок та оцінка просторових відношень, образні уявлення, операції узагальненості та децентрації мислення. В цілому відмічено зростання кількості дітей із високим і середнім рівнями інтелектуальної готовності на 28%.

Висновки до розділу 3.

Мета формувальної частини експерименту полягала у формуванні в освітньо-виховному процесі важливих складових інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі у. Її основою стали принципи гуманізації освітнього процесу, активності суб'єктів освітнього процесу, пізнавальної активності у пошуку необхідної інформації, індивідуального підходу, особистісно-діяльнісного підходу. Система роботи з формування інтелектуальної готовності в своїй основі ґрунтувалася на таких педагогічних умовах як: надання пріоритету розвитку пізнавальної мотивації дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі дошкільного закладу освіти; використання в освітньому процесі дидактичних ігор як сполучної ланки між грою й навчальною діяльністю у підготовці до школи; використання занять як особливої форми навчання дітей старшого дошкільного віку.

Програма по формуванню інтелектуальної готовності дитини до школи передбачала такі напрямки роботи: формування у дітей системи знань про навколишній світ, збагачення дітей знаннями про елементи навчальної діяльності, а також розвиток пізнавальних психічних процесів. Основними компонентами програми були дидактичні ігри, розвивальні ігри, та заняття із різних напрямків освітнього процесу дошкільної установи, які проводилися у певній послідовності: вплив ігор-вправ на розвиток пізнавальних психічних процесів підкріплювали за допомогою навчальних занять, а потім узагальнювали всю роботу за допомогою дидактичних ігор, які поєднують у собі навчальний і розвивальний аспекти пізнавальної діяльності.

Контрольний етап дослідження встановив позитивну динаміку розвитку інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Внаслідок проведеної роботи, суттєво зросла кількість досліджуваних у яких підвищилась інтелектуальна готовність до навчання в школі за такими показниками: орієнтування на зразок та оцінка просторових відношень, образні уявлення, операції узагальненості та децентрації мислення. В цілому відмічено зростання кількості дітей із високим і середнім рівнями інтелектуальної

готовності на 28% у експериментальній групі, де відбулося зростання за всіма показниками. Натомість показники контрольної групи мають незначні покращення, а тому не є значущими.

Як бачимо, гіпотези нашого дослідження:

- цілеспрямованого розвитку пізнавальної мотивації дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі дошкільного закладу освіти;
- використання в освітньому процесі дидактичних ігор як сполучної ланки між грою й навчальною діяльністю;
- використання занять як особливої форми навчання дітей старшого дошкільного віку

повністю підтвердилися. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в пошуку суб'єктивних чинників розвитку інтелектуальної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження на теоретичному та емпіричному рівнях нами було сформульовано наступні висновки:

За першим завданням, було з'ясовано, що підготовка дитини до школи є актуальною проблемою у сучасній дошкільній освіті, яку у різний час досліджували Б. Андрієвський, П. Блонський, Л. Венгер, Л. Виготський, В. Котирло, М. Подд'яков, О. Проскура та ін. Вони з'ясували, що проблема підготовки до школи передбачає цілеспрямовану роботу та узгодженість всіх учасників освітнього процесу за такими напрямками: анатомо-фізіологічним, психолого-педагогічним та організаційним. У контексті психолого-педагогічного аспекту виділяють загальну, спеціальну та соціально-моральну види підготовки дітей до школи.

Здійснення підготовки дітей до школи залежить від реалізації принципу наступності між дошкільною та початковою ланками освіти, використання ефективних педагогічних засобів. Результати спеціальної підготовки до школи набутий вихованцями досвід про суспільне середовище та навколишню дійсність. Це впорядкована система знань і уявлень про сутність предметів та зв'язки і закономірності між ними. Це прагнення дитини усвідомити явища дійсності. При цьому важливим є не сам багаж знань, а можливості мислення, її особливості взаємодії із однолітками, соціальними й близькими дорослими. Все це має забезпечити психологічна готовність до школи, яка є комплексним особистісним утворенням.

Готовність до школи розуміють як соціальну зрілість особистості, що передбачає сформованість особистісних властивостей, певний рівень когнітивного розвитку з відповідною сукупністю знань і інтелектуальних умінь. У структурі цього утворення виділяють загальну або психологічну готовність дитини до школи, до якої належать «внутрішня позиція школяра», мотиваційна, вольова й інтелектуальна готовність, а також спеціальний набір певних знань про учбову діяльність, навколишню дійсність, людину.

За другим завданням було розкрито сутність і значення інтелектуальної готовності до школи. Вона виявляється у досягнутому рівні розумового розвитку дитини. Основне її призначення полягає в узагальнених способах дій, які сприятимуть засвоєнню нової інформації про світ програми початкової освіти. У загальному розумінні розумова готовність дитини до навчання у школі включає загальну обізнаність з навколишньою дійсністю, компоненти світогляду, сформованість інтелекту й окремих психічних процесів у структурі особистості дошкільника. Це особистісне утворення забезпечує високу міру можливостей до учіння, успішність у навчанні. Інтелектуальна готовність є важливим елементом дитячої психіки, який прогнозує і визначає подальший хід особистісного та розумового розвитку підростаючої людини.

До структури інтелектуального компоненту готовності до школи належать актуальні знання про навколишню дійсність; розвинуті пізнавальні процеси, вміння та навички розумової діяльності; розвиненість децентрації мислення; вміння та навички звукового аналізу слів, розвинена моторика кисті руки до письма. Також важливим елементом інтелектуальної готовності до школи є навчальність – вміння виділяти учбові завдання (задачу), розуміти та перетворити його на самостійну мету пізнавальної діяльності, що передбачає сформованість допитливості й спостережливості. Складовими та напрямками формування інтелектуальної готовності за О. Кравцовим є спеціальна інформація про навколишню дійсність, пізнавальні процеси та розумова сфера, а також передумови здійснення учіння.

Зміст інтелектуальної готовності характеризується рівнем розумового розвитку дитини, який відбувається за такими напрямками: розвиток перцептивних і мислительних дій у дітей; розвиток довільних процесів пам'яті; розвиток елементарних математичних уявлень і знань дітей; розвиток мови у старших дошкільників та ознайомлення із навколишнім світом; розвиток довільності уваги; розвиток компонентів експериментальної діяльності старших дошкільників; розвиток компонентів учбової діяльності. Визначення рівня сформованості у дитини інтелектуальної готовності до навчання та її

особливостей здійснюють за певною системою показників відповідних діагностичних методик.

За третім завданням на емпіричному рівні за допомогою обраних діагностичних процедур було виявлено особливості інтелектуальної готовності старших дошкільників до школи за двома критеріями: загальна психологічна готовність і розумова готовність. Показником першого критерію був загальний коефіцієнт розумового розвитку, який визначався за тестом Керна-Ірасека, а показниками другого критерію були: здатність до наслідування та оцінка просторових відношень, образні уявлення, операція узагальненості, децентрація мислення. Так було виявлено, що за показником здатність до наслідування й орієнтації на зразок старших дошкільників із високим рівнем розвитку цієї здатності є незначним (8%), найбільша кількість дітей (біля 50%) має середній рівень точної рухової координації й орієнтації на зразок. Для решти частина досліджуваних (42%) властивим є низький рівень розвитку оцінки просторових відношень та координації рухів.

У старших дошкільників переважає частина вибірки для якої властивим є високий та середній рівні обізнаності, яка визначається сформованістю перцептивних і мнемічних дій дітей (70%) проти 30% дітей із низьким рівнем перцептивних і мнемічних дій. Проте низький відсоток старших дошкільників мають високий рівень узагальненості мислення (4%), а великий відсоток дітей характеризуються низьким рівнем операції узагальнення (60%). В цілому рівень цілеспрямованих перцептивних і мнемічних дій у дітей старшого дошкільного віку є набагато вищим, ніж рівень узагальненості пізнавальної діяльності. Водночас здатність старших дошкільників до продукування образних уявлень розвинений набагато краще, ніж рівень їх децентрації мислення.

Здійснений на основі показників розподіл дошкільників за рівнями сформованості інтелектуальної готовності було з'ясовано, що: найбільшій групі досліджуваних властивий низький рівень сформованості інтелектуальної готовності (50 %); у другій за величиною групі досліджуваних характерний середній рівень сформованості розумової готовності до шкільного навчання

(32%), найменшою є частина вибірки старших дошкільників із показниками високого рівня сформованості інтелектуальної готовності (16%). Тому, ще одна особливість інтелектуального компоненту готовності полягає у тому, що діти старшого дошкільного віку із низьким рівнем розумової готовності до школи в сумі переважають дітей із високим і середнім рівнями інтелектуальної готовності до школи.

За четвертим завданням було розроблено модель формування і розвитку компонентів інтелектуальної готовності до школи, основу якої склали принципи гуманізації освітнього процесу, активності суб'єктів освітнього процесу, пізнавальної активності у пошуку необхідної інформації, індивідуального підходу, особистісно-діяльнісного підходу. Під час емпіричної перевірки системи роботи дотримувалися наступних педагогічних умов: необхідності розвитку пізнавальної мотивації дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі; планомірному використанні в освітньому просторі ЗДО дидактичних ігор як сполучної ланки між грою й учінням; цілеспрямованому відбору занять як особливої форми навчання у старшій групі ЗДО. Напрямами методики формування інтелектуальної готовності були: збагачення системи знань про навколишню дійсність, збагачення дітей уявленнями та знаннями про елементи учбової діяльності, розвиток пізнавальних психічних процесів. Основними компонентами програми стали дидактичні ігри, розвивальні ігри та вправи, а також різного роду заняття взяті із освітніх сфер дошкільної освіти.

На контрольному етапі дослідження було встановлено позитивну динаміку розвитку показників інтелектуальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання. Наслідком цілеспрямованого формування складових інтелектуальної готовності стало зростання кількості досліджуваних за показниками: орієнтування на зразок і оцінка просторових відношень, образні уявлення, операції узагальненості та децентрації мислення. В цілому відмічено позитивну динаміку у збільшенні кількості дітей із високим і середнім рівнями інтелектуальної готовності на 28% у експериментальній групі.

Проведене дослідження не вичерпує повною мірою проблему формування інтелектуальної готовності до школи. *Перспективу* подальших досліджень вбачаємо у пошуку суб'єктивних детермінант старших дошкільників і налагодження взаємодії між вихователями ЗДО та сім'ями вихованців у вирішенні цього питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвський Б. М. Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць; редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). Херсон: РПО, 2010. Вип. 5. С. 6–9.
2. Антонова Г. П., Антонова И. П., Н. А. Антонова Диагностика психологической готовности детей к обучению в школе. Донецк, 1999. 312 с.
3. Артемова Л. В., Янківська О. П. Дидактичні ігри і вправи в дитячому садку. Київ: «Радянська школа», 1977. 128 с.
4. Артемова Л. В. Окружающий мир в дидактических играх дошкольников: книга для воспитателей детского сада и родителей. Москва: Просвещение, 1992. 96 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер. А. М. Богуш; кол. авт.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. [та ін.]. Київ: [М-во освіти і науки, молоді та спорту України], 2012. 26 с.
6. Богуш А. Вектор наступності державних стандартів дошкільної і початкової освіти. *Дошкільне виховання*. 2007. № 7. С. 20–23.
7. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. Москва: Наука, 1988. 620 с.
8. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / под ред. Д. И. Фельдштейна. 2-е изд. Москва: Изд. «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. 352 с.
9. Бондаренко А. К. Дидактические игры в детском саду: Книга для воспитателей детского сада. Москва: Просвещение, 1991. 159 с.
10. Боришевський М. Й. Моральні переконання та їх формування у дітей. Київ: Рад. школа. 1979. 48 с.
11. Бурова А. Дидактичні ігри: організація та керівництво. *Дошкільне виховання*. 2002. № 7. С. 12–14.
12. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: підручник для педагогів. Київ: Школяр, 1999. 385 с.

13. Венгер А. Л. Об особенностях работы подготовительных классов. *Вопросы психологии*. 1981. № 6. С. 131–137.
14. Венгер Л. А. Овладение опосредованным решением познавательных задач и развитие когнитивных операций ребенка. *Вопросы психологии*. 1983. № 2. С. 39–45.
15. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. Київ: Рад. школа, 1976. 269 с.
16. Воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Прокопиенко Л.Н. Київ: Рад. шк., 1990. 368 с.
17. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. С-Петербург: СОЮЗ, 1997. 224 с.
18. Выготский Л. С. Психология. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2000. 1008 с.
19. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2001. 218 с.
20. Гавриш Н. В. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навч.-метод. посіб. / За ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2007. 496 с.
21. Гайдамака Л. І. Логіко-математичний розвиток дошкільників в умовах сучасного освітнього процесу. *Шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: Збірник матеріалів всеукраїнського науково-практичного семінару (29 листопада 2007 р.)*. Донецьк: ДІСО, 2007. С. 132-135.
22. Гончаренко С. А., Богуславська Л. О., Кондратенко Л. О. Оцінка готовності дітей до шкільного навчання: *Психологія* Збірник матеріалів Другого міжнародного науково-практичного семінару. Рівне, 1997. С. 28–33.
23. Готовність дитини до навчання / Упоряд.: С. Максименко, О. Главник. Київ: Мікрос–СВС, 2003. 290 с.
24. Дидактичні та сюжетно-рольові ігри. 5–6 роки життя / Упоряд: Т. Г. Тристапшон. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 112 с.
25. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2013. 456 с.

26. Дубровина И. В., Лисина М. И. Возрастные особенности психологического развития детей. Москва: Здоровье, 1982. 338 с.
27. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Тернопіль: Богдан, 2002. 112 с.
28. Запорожец А. В. Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки детей к школе. *Дошкольное воспитание*. – 1977. №10. С. 45–49.
29. Ікуніна З. І., Євтеєва А. В. Специфіка розвитку розумової діяльності у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. Одеса, 2008. № 4. С. 61–675.
30. Карпенко З. С. Діагностика психічного розвитку дітей 6–7 років: Методичний посібник для практичних психологів. Івано-Франківськ, 1993. 336 с.
31. Козлова С. А., Куликова Т. А. Дошкольная педагогика: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. 3-е изд., исправ. и доп. Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 416 с.
32. Кондратенко Т. Д., Котырло В. К., Ладывир С. А. Обучение старших дошкольников. Київ: Рад. шк., 1986. 152 с.
33. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ: Стилос, 2000. 336 с.
34. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. Київ: Освіта, 1998. 255 с.
35. Корякіна І. В. Особистісна готовність дітей 6-го року життя до школи як актуальна проблема сьогодення. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ: БДПУ, 2010. № 3. С. 176–185.
36. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і розвиток особистості. Под ред. Л. М. Проколієнко / Упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Бал, О. Т. Губко, О. В. Проскура. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с.
37. Кравцова Е. Е. психологические новообразования дошкольного возраста. *Вопросы психологии*. 1996. № 6. С. 64–76.

38. Краткий психологический словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва: Политиздат, 1985. 431 с.
39. Кудрявцев В. Т. Развитое детство и развивающее образование: культурно-исторический подход. Ч .1. Современное детство и инновации в дошкольном образовании. Дубна: Изд-во РАО, 1997. 174 с.
40. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ: Нора-прінт, 1996. 108 с.
41. Лаврентьева Г. Готовність дитини до школи: складові успішного навчання. *Дошкільне виховання*. 2000. №9. С. 3–5.
42. Лаврентьева Г. П., Титаренко Т. М. Практична психологія для вихователя / ред. А. Я. Невзгляд Київ: ВПОЛ, 1993. В.1. 40с.
43. Лаврова О. Проблема розумового розвитку дошкільників засобами гри у педагогічній спадщині І. О. Сікорського. *Рідна школа*. 2006. № 2. С. 75–77.
44. Ладивір С. О. Особистість дошкільник: надії та перспективи розвитку: наук.-метод. посіб. Житомир, 2003. 175 с.
45. Ладивір С. О. Психологічні умови реалізації потенційних можливостей дитини. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. 4. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 6. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 84–97.
46. Ладивір С. Як живеться шестирічним школярам? *Дошкільне виховання*. 2003. № 6. С. 3–5.
47. Лебедева С. Развитие познавательной деятельности дошкольников на основе схематизации. *Вопросы психологии*. 1997. № 5. С. 20 – 27.
48. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля: У 3-х частинах. Ч. 2: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 360 с.
49. Любарська І. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи. *Вісник інституту розвитку дитини. Серія «Філософія. Педагогіка. Психологія»*: збірник наукових праць / редкол. В. П. Андрущенко та ін. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. С. 68–72.

50. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ: Вища школа, 1974. 355 с.
51. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ: Вид. ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
52. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури : навч. посіб. для вищ. шк. Київ: Наукова думка, 1998. – 226 с.
53. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник для студ. вузов. 5-е изд., стереотип. Москва: Академия, 2000. 456 с.
54. Мухина В. С. Шестилетний ребёнок в школе. Москва: Просвещение, 1986. 267 с.
55. Навчання і виховання шестирічних першокласників: Зб. статей. / Упоряд. К. С. Прищеп. Київ: Рад. школа, 1990. 256 с.
56. Ніколенко Д. Ф. Педагогічна дошкільна психологія. Київ: Наукова думка, 1979. 191 с.
57. Обухова Л. С. Детская психология: теория, факты, проблемы. Москва: Тривола, 1995. 360 с.
58. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку : наук. метод. посіб. / заг. ред. Т. О. Піроженко. Житомир : [Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України, Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти], 2002. Ч. I. 50 с.
59. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Цигипало О. П. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
60. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
61. Підготовка дітей до школи в сім'ї. Відп. ред. і упор. В. К. Котирло. Київ: Радянська школа, 1974. 184 с.
62. Піроженко Т. О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: досвід роботи сучасного дошкільного закладуТ. О. Піроженко. Запоріжжя: ЛПС ЛТД, 2003. 168 с.

63. Подготовка детей к школе: Кн. Для работников дошкольных учреждений / Под ред. Л. А. Парамоновой. Москва: Просвещение, 1989. 176 с.
64. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання». Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 352с.
65. Почиваліна Г. В. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку у спадщині В.О. Сухомлинського. *Наука і освіта*. 2008. № 6. С. 128–131.
66. Приходько Ю. О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. 205 с.
67. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [нова редакція]. У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. та ін. наук. кер О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
68. Просенюк А. І. Розумовий та емоційний компоненти як складові інтересу дітей дошкільного віку до художнього слова у спадщині В. О. Сухомлинського. *Наука і освіта*. 2008. № 6. С. 131–134.
69. Проскура Е. В. Развитие познавательных способностей дошкольников / Под ред. Л. А. Венгера. Київ: Рад. школа, 1985. 127 с.
70. Протасова К. Коли дитина йде до школи. Дитячий садок. 2003. № 18. С. 21–23.
71. Психологія розвитку дошкільника / За ред.: С. Д. Максименко. Київ, 2006. 312 с.
72. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія / Л.О. Калмикова; Держ. вищ. навч. закл. «Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г.Сковороди». Київ: Фенікс, 2008. 497 с.
73. Психолого-педагогические проблемы обучения и воспитания детей шестилетнего возраста. *Вопросы психологии*. 1984. № 4. С. 31–55.
74. Ращигулина Е. Н. Интеллектуальная готовность к школьному обучению: методологические ориентиры. *Дошкольное воспитание*. 2004. № 12. С. 19–20.

75. Розвиток пізнавальних процесів дитини / Упоряд. Максименко С. Д., Маценко В. Ф., Главник О. П. Київ: Мікрос-СВС, 2003. 96 с.
76. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. 4-е изд. С-Петербург: Питер Ком, 1999. 720 с. (Серия «Мастера психологии»)
77. Рудакова Т. І. Дидактична гра – дієвий засіб активізації пізнавальної активності учнів. Початкове навчання та виховання. 2005. № 16–18, червень. С. 7–13.
78. Савельєва В. С. Розвиток сенсомоторики у дітей дошкільного віку / В. С. Савельєва; Ін-т змісту і методів навчання, Краматор. екон.-гуманіт. ін-т Київ: ТОВ "Міжнар. фін. агенція", 1998. 36 с.
79. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2005. 360 с.
80. Смольникова Г. Нові відкриття – щодня! *Дошкільне виховання*. 2013. № 3. С. 6.
81. Степанова Н. Угадай настроение. Диагностика готовности ребенка к школьному обучению. *Дошкольное воспитание*. 2008. № 11. С. 43–45.
82. Ульєнкова У. В. Исследование психологической готовности шестилетних детей к школе. *Вопросы психологии*. 1986. № 4. С. 62–69.
83. Урунтаева Г. В., Афонькина Ю. А. Практикум по детской психологии: Пособие для студентов педагогических институтов, учащихся педагогических училищ и колледжей, воспитателей детского сада / Под ред. Г. А. Урунтаевой. Москва: Просвещение: Владос, 1995. 291с.
84. Усачова Л. Формування психологічної готовності дитини до навчання. *Основи практичної психології В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепєєва та ін.: Підручник*. 3-тє вид., стереотип. Київ: Либідь, 2006. С. 416–422.
85. Фадєєва Т. Готовність дитини до шкільного навчання. *Рідна школа*. 2003. № 12. С. 37–40.
86. Фадєєва Т. О. Наступність між дошкільним та початковим навчанням. Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2002. 226 с.

87. Филиппова О. формирование логических операций у шестилетних детей. *Вопросы психологии*. 1986. № 2. С. 44–49.
88. Фридман Л. М., Кулагина И. Ю. Психологический справочник учителя. Москва: Просвещение, 1991. 288 с.
89. Фунтикова О. А. Теоретические основы умственного развития дошкольников. Запорож. гос. ун-т, Мелитоп. гос. пед. ин-т. Сімф.: Тавріда, 1999. 301 с.
90. Черепаня, Н. І. Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової освіти. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*; редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). Херсон: РПО, 2011. Випуск 9. С. 68–74.
91. Шавровська В., Новицький І. Готуємо дітей до школи. Київ, 1981. 95 с.
92. Эльконин Д.П. Психическое развитие в детских возрастах. Воронеж, 1995. 416 с.
93. Яценко Т. В. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку: методичний посібник. Кременчук: ДНЗ №57, 2011. 84 с.
94. Пичугина Н. О., Айдашева Г А., Ассаулова С. В. Дошкільна педагогіка. Конспект лекцій. Ростов н/Д.: «Феникс», 2004. 384 с.
95. Зимняя И. Педагогическая психология: учебн. Москва: Владос, 1997. 384 с.

